

INTERNATIONAL
SCIENCE REVIEWS

№1 (2) 2021

Social Sciences series

www.aiu.kz

International Science Reviews

Social Sciences series

Published since 2020

No. 1 (2) / 2021

Nur-Sultan

EDITOR-IN-CHIEF:

Doctor of Historical Sciences, Professor
Shaikhutdinov M.Y.

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF

Doctor of Jurisprudence, Professor
Amandykova S.K.

EDITORIAL BOARD:

Irsaliyev S. A.	- Candidate of Agricultural Sciences, President AIU, (Kazakhstan)
Sarsenbay N. A.	- Candidate of Economic Sciences, (Kazakhstan)
Somzhurek B.Zh.	- Candidate of Historical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Amandykova S.K.	- Doctor of Jurisprudence, Professor (Kazakhstan)
Kazhyken M. Z.	- Doctor of Economic Sciences, (Kazakhstan)
Toxanova A.N.	- Doctor of Economic Sciences, (Kazakhstan)
Akhmadiyeva Zh.K.	- Candidate of Pedagogical Sciences, Associate professor (Kazakhstan)
Laumulin M. T.	- Doctor of Political Sciences, (Kazakhstan)
Orlova O.S.	- Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Russia)
Jacek Zaleśny	- Doctor of Jurisprudence, Professor (Poland)
Francisco Javier Diaz Revorio	- Dr. hab., Professor (Spain)
László Károly Marác	- PhD (The Netherlands)
Verbitskiy A.A.	- Doctor of Pedagogy, Academician of the Russian Academy of Education (Russia)

Editorial address: 8, Kabanbay Batyr avenue, of.316, Nur-Sultan, Kazakhstan, 010000
Tel.: (7172) 24-18-52 (ext. 316)
E-mail: social-sciences@aiu.kz

International Science Reviews**Social Sciences series**

Owner: Astana International University

Periodicity: quarterly

Circulation: 500 copies

**«INTERNATIONAL SCIENCE REVIEWS»
Social Sciences Series No 1**

МАЗМҰНЫ

**Секция
ҚҰҚЫҚ**

КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ ҚҰҚЫҚ

Тхабисимова Л.А., Арзуманова С.М.

ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА ТІКЕЛЕЙ ДЕМОКРАТИЯНЫҢ КЕЙБІР
МӘСЕЛЕЛЕРІ 10

Алип Кенжетай, Хайрмуханмедов Н.И.

ҚАЗАҚСТАНДА СОТТАРДЫҢ ҚЫЗМЕТКЕ ҚАБЫЛДАНУЫ ЖӘНЕ
ТАҒАЙЫНДАЛУ ЖҮЙЕСІ.....18

Тхабисимов Х.А.

ИНТЕРНЕТТЕГІ ТОПТЫҚ ІС-ШАРАЛАРДЫ КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ
ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУ.....29

МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

Есиркепова М.М.

ЖАСТАРДЫҢ ЕҢБЕКТІ ҚОРҒАУ САЛАСЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ
ЕҢБЕК СТАНДАРТТАРЫ: ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ
ЗАҢНАМАСЫНА ЕНГІЗУ ЖӘНЕ ҚОРҒАУ.....35

АҚПАРАТТЫҚ ҚҰҚЫҚ

Джакенов Х.Ж.

АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚЫЗМЕТТЕ
ПАЙДАЛАНУ 40

БІЛІМ БЕРУ

Жанабаев И.Н., Ибатаев Ж.А.,

СТУДЕНТТЕРДІҢ ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕ ЫНТАЛАНДЫРУҒА АР-НАЛҒАН
ЖОБАЛЫҚ-НЕГІЗДЕЛГЕН ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ.....47

Зампай Қ.

ХИМИЯ ПӘНІН ОҚЫТУДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ
САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ.....55

Г.Тынай, Р.Қ. Нурбекова, К.С. Калиева

ШЫҒЫС ТҮРКІСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ УАҚЫТША ҮКІМЕТІНІҢ ҚҰРЫЛУ
МӘСЕЛЕСІ ЖӘНЕ АЛТАЙДАҒЫ ӘСКЕРИ ІС-ҚИМЫЛДАР.....62

ОТАНДЫҚ ӘРІПТЕСТЕРМЕН ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ**Ермекбай Е.Н.**

ЫНТЫМАҚТАСТЫҚТЫҢ АЙҚЫН БАҒЫТЫ – ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ
ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ.....71

Тургинбаева А.Н., Кабенова Г.Г.

КАЗНУ – УВЕРЕННОСТЬ В БУДУЩЕМ!.....73

«INTERNATIONAL SCIENCE REVIEWS»
Social Sciences Series No 1

СОДЕРЖАНИЕ

Секция
ПРАВО

КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО

Тхабисимова Л.А., Арзуманова С.М.
НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ПРЯМОЙ ДЕМОКРАТИИ В УСЛОВИЯХ
ЦИФРОВИЗАЦИИ.....10

Алип Кенжетай, Хайрмуханмедов Н.И.
ПРИЕМ СУДЕЙ К ПРОФЕССИИ И ИХ СИСТЕМА НАЗНАЧЕНИЯ В
КАЗАХСТАНЕ: ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ.....18

Тхабисимов Х.А.
КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ МАССОВЫХ
АКЦИЙ В ИНТЕРНЕТЕ.....29

МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

Есиркепова М.М.
МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТАНДАРТЫ ТРУДА В ОБЛАСТИ ОХРАНЫ ТРУДА
МОЛОДЕЖИ: ИМПЛЕМЕНТАЦИЯ В НАЦИОНАЛЬНОЕ
ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН И ЗАЩИТА.....35

ИНФОРМАЦИОННОЕ ПРАВО

Джакенов Х.Ж.
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В
ЮРИДИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.....40

ОБРАЗОВАНИЕ

Жанабаев И.Н., Ибатаев Ж.А.,
ПРОЕКТНЫЙ МЕТОД ОБУЧЕНИЯ В ФОРМИРОВАНИИ МОТИВАЦИИ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА УЧЕНИКОВ.....47

Зампай Қ.

РАЗВИТИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ХИМИИ.....55

Г.Тынай, Р.К. Нурбекова, К.С. Калиева

ВОПРОСЫ ФОРМИРОВАНИЯ ВРЕМЕННОГО ПРАВИТЕЛЬСТВА РЕСПУБЛИКИ ВОСТОЧНЫЙ ТУРКЕСТАН И БОЕВЫЕ ДЕЙСТВИЯ НА АЛТАЕ.....62

СОТРУДНИЧЕСТВО С ОТЕЧЕСТВЕННЫМИ ПАРТНЕРАМИ**Ермекбай Е.Н.**

ПЕРСПЕКТИВНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ СОТРУДНИЧЕСТВА - КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ АЛЬ-ФАРАБИ.....71

**«INTERNATIONAL SCIENCE REVIEWS»
Social Sciences Series No 1**

CONTENT

**Section
LAW**

CONSTITUTIONAL LAW

Tkhabisimova L.A., Arzumanova S.M.

SOME ISSUES OF DIRECT DEMOCRACY IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION.....10

Alip Kyenjetay, Khairmukhanmedov Nurbek

JUDGES ACCEPTANCE INTO PROFESSIONS AND THEIR APPOINTMENT SYSTEM IN KAZAKHSTAN.....18

Tkhabisimov H.A.

CONSTITUTIONAL AND LEGAL REGULATION OF PUBLIC EVENTS ON THE INTERNET.....29

INTERNATIONAL LAW

Yessirkepova Madina

INTERNATIONAL STANDARDS IN THE FIELD OF YOUTH EMPLOYMENT PROTECTION AND THEIR IMPLEMENTATION IN KAZAKHSTAN'S LABOR LEGISLATION.....35

INFORMATION LAW

Jakenov Khassen

THE USE OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN LEGAL ACTIVITY.....40

EDUCATION

Zhanabayev I.N., Ibatayev Zh.A.

PROJECT – BASED LEARNING METHODOLOGY DESIGNED FOR MOTIVATION FORMATION IN EDUCATIONAL PROCESS OF STUDENTS.....47

Zampay Quralay

DEVELOPMENT OF FUNCTIONAL LITERACY OF STUDENTS IN THE STUDY OF CHEMISTRY.....55

G. Tynay, R.K. Nurbekova, K.S. Kaliyeva

FORMATION OF THE PROVISIONAL GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF EAST TURKESTAN AND MILITARY OPERATIONS IN ALTAI.....62

COOPERATION WITH DOMESTIC PARTNERS**Esbolat Yermekbay**

THE STRONG DIRECTION OF COOPERATION - AL-FARABI KAZAKH NATIONAL UNIVERSITY.....71

SOME ISSUES OF DIRECT DEMOCRACY IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION

L.A. Tkhabisimova¹, S. M. Arzumanova²

¹professor, doctor jurid. sciences, deputy director for scientific work, professor of the department of constitutional and municipal law of the Law Institute, Pyatigorsk State University, Russia, Pyatigorsk
E.mail: thabisimovala@mail.ru

²Postgraduate student, Department of State Law, Faculty of Law Institute Pyatigorsk State University
E.mail: arzumanova.silvana@yandex.ru

Annotation. This article is devoted to the study of the problems of the institute of direct democracy in the context of digitalization. The growing role and importance of the use of information and communication technologies in the sphere of citizens' participation in the management of state affairs is emphasized, pointing to its role in modern reality. The article deals with the development of new components of digital democracy, such as the service of public initiatives, public discussions of draft regulatory legal acts. The main problems of the development of digitalization of direct democracy institutions in the Russian Federation, obvious advantages and disadvantages are identified. According to the results of the study, the authors made a number of proposals to improve the legislation in the field of the implementation of the rights of citizens to participate in the management of state affairs.

Keywords: digitalization, direct democracy, Constitution of the Russian Federation, electronic Government of the Republic of Belarus, consultative institutions of direct democracy, electronic democracy, elections, state power, direct democracy, digital technologies, civil society, democracy of the people.

INTRODUCTION

At the present stage of the development of society, the transition to the information stage plays an important role in the improvement of many institutions of direct democracy. This transition process has a certain impact on the mechanism for citizens to exercise their rights to participate in the management of State affairs. Digital technologies, the legal regulation of their application and the mechanism of their implementation have led to the emergence of such a concept as electronic democracy.

Digitalization has become a part of many political institutions, contributing to their improvement and modernization.

Professor S. A. Avakian is convinced that electronic and digital technologies are changing the world around us, setting new challenges for the state, society, citizens and their associations. In these conditions, the law as a whole, the constitutional law, must think about how to exist with new technologies and the relations between people, between citizens and public authorities that they create [1, p.23-28].

The consultative institutions of direct Democracy in the Russian Federation and the Republic of Belarus need to strengthen their legal position, which will allow us to correct the number of social problems in the state.

DISCUSSION

At the present stage of the development of direct democracy institutions, it is possible to identify the problems of quantitative changes in the number of citizens participating in referendums and elections of various levels in the downward direction, the likelihood of distortion of the will of voters, the remoteness of some localities, which makes a number of polling stations inaccessible, etc.

In our opinion, one of the significant problems of institutions of direct democracy of a consultative nature is the low degree of consideration of citizens' opinions expressed at public hearings, in surveys, etc. Citizens' awareness of the possibilities of consultative institutions of direct democracy continues to be low and, as a result, the interest among the population to participate in them decreases [2, p. 45-47].

Of course, these aspects affect the decline in the level of trust of citizens in the institutions of direct democracy and raise doubts about the need to express their opinions in principle. In order to change this situation, it is necessary to overcome these shortcomings, and the use of new information technologies may help in this.

The importance of information and communication technologies (hereinafter – ICT) in our time is difficult to overestimate, they have penetrated almost all spheres of life of citizens, including in terms of the implementation of the rights of citizens to participate in the management of state affairs. By its very nature, the participation of citizens in the management of State affairs requires a high degree of free will and the right to receive honest and objective information. In today's digital society, the relationship between the constitutional rights to participate in the management of State affairs and access to information is becoming even more important. The increasing openness of information about the activities of public authorities in society, the availability of this information and the activation of civil society institutions require the modernization of existing mechanisms for the realization of the right to participate in the management of state affairs.

Digitalization of public administration mechanisms allows changing the quality of communication between the state and civil society, which significantly increases the level of public confidence in public authorities and, ultimately, the institutions of direct democracy fulfill their role to the full.

Thus, Professor R. M. Dzidzoev, among the digital phenomena, refers to "electronic democracy", which is a direct expression of the will of citizens using modern information and communication technologies for collective thought processes. In his opinion, electronic or digital democracy is actively introduced into the state practice of Russia, accompanying the traditional institutions of democracy, strengthening the participation of citizens in the political life of society [3, p.10-13].

The term "electronic democracy" is contained in the Decree of the President of the Russian Federation of May 9, 2017 No. 203 "On the Strategy for the Development of the

Information Society in the Russian Federation for 2017-2030" and in a number of acts of federal executive bodies.

Based on the above, it can be argued that the system of electronic democracy actually exists today. In a certain context, it can be considered as a set of institutions of direct democracy, both imperative and consultative in nature, which are implemented by citizens of the Russian Federation, as well as foreign citizens and stateless persons using information and communication technologies.

For the development of e-democracy, it is necessary to adopt at the state level a strategy for the development of this innovative institution, which should reflect the goals and objectives of legal regulation of public relations in the field of digitalization of direct democracy institutions.

The main tasks of using ICT should be noted.

First, a significant increase in the accuracy and reliability of accounting for the will of citizens.

Secondly, the involvement of the largest number of citizens to exercise their rights in the management of state affairs through the consultative institutions of municipal democracy. The implementation of these tasks will contribute to the maximum realization of the constitutional foundations of democracy.

E-democracy will allow all citizens-users of the information and telecommunications network to gain equal rights, regardless of their place of residence, social and professional affiliation, and other criteria, leaving the field for self-realization to the most active and proactive [4, p. 11-13]. Of course, an important criterion here is to ensure the possibility of free access to technical software tools and their competent use.

The specific application of information and communication technologies in the field of consultative (dispositive) institutions of direct democracy has led to the emergence of new components of digital democracy. One of them is a service of public initiatives directed by citizens of the Russian Federation using the Internet resource "Russian Public Initiative" (hereinafter – ROI).

Its creation was one of the stages in the development of consultative institutions of direct democracy. March 4, 2013 By the decree of the President of the Russian Federation, the Internet resource "Russian Public Initiative" was created. As the first state-run federal mechanism for direct democracy, it helps citizens be heard. This is a resource through which citizens can implement their legislative initiative, where various proposals on topical issues of society can be discussed.

To date, the Internet resource of the ROI, given the practice of its use, has both its advantages and disadvantages. Undoubtedly, this mechanism has attracted public attention and has become the starting point for the adoption of a number of regulations at the state and municipal level. However, the procedure for considering public initiatives sent by citizens of the Russian Federation using the Internet resource "Russian Public Initiative" requires further development.

For example, the requirement for public initiatives to comply with the Constitution of the Russian Federation, generally recognized principles and norms of international law seems unreasonable and unnecessary due to the fact that a public

initiative by its nature is not a normative legal act. It will be advisable to strengthen the legal guarantees aimed at implementing the principle of transparency in the implementation of public initiatives, including making information about public initiatives posted as transparent and accessible as possible. Information about the results of the preliminary examination, the consideration of the initiative and measures to implement the initiatives that have received the necessary number of votes should, in our opinion, necessarily become visible and accessible.

Also, it should be mentioned that improvement requires clarification of the grounds under which the placement of a public initiative on the Internet resource of the ROI can be rejected by an authorized non-profit organization.

It is important to highlight such a direction of participation of citizens of the Russian Federation in the management of state affairs as public discussion of draft regulatory legal acts. The development of this institute with the use of ICT is very relevant and significant for Russia. On the official website for posting information about the preparation of draft regulatory legal acts by the federal executive authorities and the results of their public discussion, almost all draft regulatory legal acts of state authorities that are planned for adoption are posted. This institution of direct democracy can also be evaluated in the context of crowdsourcing. crowdsourcing, crowd – "crowd" and sourcing - "use of resources"), which is expressed in the mobilization of citizens' resources through information technologies to solve problems facing business, the state and society as a whole [3, p.10-13].

Modern constitutional and legal science is faced with the task of understanding crowdsourcing as a new form of direct democracy and determining the guarantees associated with the implementation of constitutional rights and freedoms of citizens in the process of crowdsourcing [5, p.37-38]. However, it is worth noting that there is no single legal regulation of such a significant institution to this day.

In different countries of the world, the use of digital technologies in political institutions is developed to varying degrees. They are widely used and used in countries such as Australia, France, the United States, Switzerland, Estonia, including in the electoral process in the form of electronic voting, voting via the Internet, bypassing paper media.

Speaking about the development of digital technologies in democratic institutions in neighboring countries, it is worth noting the Republic of Belarus, which has so far achieved significant success in the development of electronic democracy. First of all, it is worth highlighting such a resource as e-government. As a rule, e-government is most often characterized as the use of ICTs in government bodies in combination with organizational changes and the formation of new skills in order to improve public services and democratic processes and strengthen support for public policy [6, p. 212–213].

According to A. P. Melnikov, in this case, we are talking essentially about a new concept of public administration, associated with reducing the asymmetry between citizens and officials, expanding the ability to control the activities of the state apparatus, including the concept of e-government of all branches of government,

including legislative and judicial, as well as the entire range of public services in the education, health care and culture systems [7, p.12-18].

The digitalization of the existing institutions of direct democracy – consultative referendums, citizen surveys, collective appeals, public hearings, etc. - is gaining momentum. Thanks to the development of the technological base, the potential for using social networks and mobile information technologies is growing.

Along with the opportunities offered by ICTs, there are also a number of shortcomings that do not allow for a clear and extremely positive assessment of their role in the realization of citizens' rights to participate in the management of state affairs.

Professor L. A. Nudnenko believes that surveys of citizens on the Internet do not provide an adequate answer on the subject of the survey, do not allow us to find out the true attitude of a significant part of citizens living in the territory of the municipality and having the right to vote.

In view of the above, it should be noted that the surveys of citizens on the Internet cannot be attributed to the classical understanding of the survey of citizens in accordance with the provisions of Article 31 of the Federal Law of October 6, 2003 No. 131-FZ "On General principles of the organization of local self-government in the Russian Federation" [8, p.34-36].

Professor S. A. Avakian also speaks about the imperfection of the digitalization process of a number of consultative institutions of municipal democracy. In his opinion, a number of institutions of direct democracy can be clothed in electronic forms, for example, the submission of draft regulations, petitions, instructions of voters, etc. But these will only be procedures. Identify needs, write a draft document, and most importantly, get the attention of public authorities—all this remains within the human factor [1, p. 23-28].

In connection with the above, it is necessary to identify the existing certain risks that the digitalization of the institutions of direct democracy carries.

One of the problems of the formation of e-democracy is digital inequality, which means that a certain group of people does not have the technical ability to access modern information technologies. So, at the end of 2020, the number of Internet users in the Russian Federation was more than 118 million people (81%), the audience of social networks exceeded the mark of 70 million people (48%) [9, p.52-60].

These indicators indicate a broad but incomplete coverage of the Russian population by information technologies.

Of course, the functioning of the e-democracy system in the Russian Federation requires ensuring the availability of information technologies for the entire population.

An equally important problem in the field of digitalization of direct democracy institutions is the security of the use of ICTs. It is necessary to exclude the possibility of distortion of the will of voters and to ensure the inaccessibility of ICTs for illegal encroachments. Thus, it is possible to exclude the possibility of discrediting the very idea of using digital technologies in the system of electronic democracy.

Undoubtedly, the priority task of the functioning of the e-democracy system should be the formation of a feedback system between citizens, civil society institutions and public authorities. This will contribute to improving the qualitative measurement of the mechanism for implementing the right of citizens to participate in the management of state affairs using ICT.

CONCLUSION

Thus, taking into account the above, we can draw the following conclusions.

Despite the obvious advantages of new information technology tools in implementing the institutions of direct democracy, it should be noted that they should not be overestimated. New information technologies should be applied in parallel with the usual procedures in the implementation of direct democracy institutions. When carrying out a significant task, it is always necessary to consider the possibility of interference from computer hackers, technical malfunctions, etc.

It is impossible to discount the existence of computer illiteracy of middle-aged and older voters, which is associated with the educational process of Russians in the field of digital technologies and their political and legal education. To do this, it is necessary to develop a number of standards that provide for the organization of training programs, where the procedure for conducting remote electronic voting will be demonstrated in an accessible way. This will increase the legal culture in general and the responsibility of each participant of the system for their choice.

Wide access of citizens to the network will allow to take into account the opinion of the maximum possible number of citizens. Obviously, in those states where the Internet is used by a smaller part of the population, many citizens will remain outside of such political processes as the adoption of the constitution, referendums or polls.

LIST OF REFERENCES

1. Avakyan S. A. Information space of knowledge, digital world and constitutional law // Constitutional and Municipal Law. – 2019. – No. 7. - p. 23-28.
2. Grigoriev A.V. Implementation of the constitutional right of citizens to manage the affairs of the state in the conditions of digitalization // Journal of Russian Law. – 2020. – No. 2. - pp. 45-47.
3. Dzidzoev R. M. Institutes of electronic (digital) democracy in Russia // Yuridicheskiy vestnik Kubanskogo gosudarstvennogo universiteta. - 2019. - No. 2. - p. 10-13.
4. Mikheeva T. N. On current trends in the legal regulation of the status of the Public Chamber of the Russian Federation // Yuridicheskiy mir. - 2013. - No. 5. - p. 11-13.
5. Kuryachaya M. M. Technology of crowdsourcing in legal practice // Constitutional and Municipal Law. – 2012. - No. 6. - pp. 37-38.
6. Electronic government for electronic management: a manual / I. I. Goncharenok [et al.]; under the general editorship of I. I. Goncharenka // Institute of

---

Training of Scientific Personnel of the National Academy of Sciences of Belarus. - Minsk: IVC of the Ministry of Finance, 2016. - С. 212-213.

7. Melnikov A. P. E-government in the Republic of Belarus / A. P. Melnikov, S. I. Simanovsky // Vesci BDPU. Seryya 2. Gistory. Filasofiya. Palitalogia. Satsyalogiya. Ekanomika. Culturalogia. – 2020. – № 1(103). – P. 12-18.

8. Nudnenko L. A. Problems of legal regulation of citizens ' survey in the system of local self-government of the Russian Federation // Municipal property: economy, Law and management. – 2018. – № 4. - Pp. 34-36.

9. Turishcheva N. Yu. Agitation on the Internet: in search of characteristics of the new environment // State and Law. - 2020. - No. 9. - С. 50-62 [Electronic resource]. Access mode: <https://gospravo-journal.ru>. - Access date: 16.03.2021.

10. Katkova L. V., Teleshin N. N. Polls of the population as an innovative form of participation of citizens in the implementation of local self-government (on the example of the Murom district of the Vladimir region) // State power and local self-government. - 2017. - No. 6. - pp. 40-45.

11. The dangers that digitalization conceals / O. V. Moskaleva // Housing law. – 2017. – No. 10. - pp. 63-72.

12. Khabrieva T. Ya., Chernogor N. N. Pravo v usloviyakh digitalnoy real'nosti [Law in the conditions of digital reality]. – 2018. – № 1(253). – Pp. 85-102.

ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА ТІКЕЛЕЙ ДЕМОКРАТИЯНЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ

Түйін. Бұл мақала цифрландыру жағдайындағы тікелей демократия институтының мәселелерін зерттеуге арналған. Азаматтардың мемлекеттік істерді басқаруға қатысуы саласындағы ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдаланудың рөлі мен маңыздылығының өсіп келе жатқандығы, оның қазіргі заманғы шындықтағы рөліне назар аударылды. Мақалада цифрлық демократияның жаңа бастамаларын, мысалы, қоғамдық бастамаларға қызмет көрсету, нормативтік құқықтық актілер жобаларын қоғамдық талқылау сияқты мәселелер қарастырылған. Ресей Федерациясындағы тікелей демократия институттарын цифрландыруды дамытудың негізгі проблемалары, айқын артықшылықтары мен кемшіліктері талдау жасалды. Зерттеу нәтижелері бойынша авторлар азаматтардың мемлекеттік істерді басқаруға қатысу құқықтарын іске асыру саласындағы заңнаманы жетілдіру бойынша бірқатар ұсыныстар жасады.

Кілт сөздер: цифрландыру, тікелей демократия, Ресей Федерациясының Конституциясы, Беларусь Республикасының электронды үкіметі, электронды демократия, сайлау, мемлекеттік билік, цифрлық технологиялар, азаматтық қоғам, халық демократиясы.

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ПРЯМОЙ ДЕМОКРАТИИ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ

Аннотация. Статья посвящена исследованию проблем института прямой демократии в условиях цифровизации. Подчеркивается возрастающая роль и значение использования информационно-коммуникационных технологий в сфере участия граждан в управлении делами государства, указывается на их роль в современной действительности. В статье рассматривается развитие новых составляющих цифровой демократии, таких как услуга общественных инициатив, публичные обсуждения проектов нормативных правовых актов. Выявлены основные проблемы развития цифровизации институтов прямой демократии в Российской Федерации, очевидные преимущества и недостатки. По результатам исследования авторами внесен ряд предложений по совершенствованию законодательства в сфере реализации прав граждан на участие в управлении делами государства.

Ключевые слова: цифровизация, непосредственная демократия, Конституция Российской Федерации, электронное правительство Республики Беларусь, консультативные институты прямой демократии, электронная демократия, выборы, государственная власть, цифровые технологии, гражданское общество, народная демократия.

JUDGES ACCEPTANCE INTO PROFESSIONS AND THEIR APPOINTMENT SYSTEM IN KAZAKHSTAN

Alip Kyenjetay¹, Khairmukhanmedov Nurbek²

¹Ankara Bar Association Attorney, Ankara/Turkey, av.kenjetay.alip@gmail.com

²Assistant Professor of the High School of Law of International University Astana, Nur-Sultan/Kazakhstan, nurbek.isbaay@gmail.com

Abstract. In this article, the initial training and appointment system of the judges and public prosecutors of the judicial system in the Republic of Kazakhstan are analyzed. It is evaluated training process of judges and public prosecutors and their starting date of employment by taking into consideration reforms regarding the judicial system in Republic of Kazakhstan. As a result of judicial reforms, the training system of judges and public prosecutors and its conditions have considerably altered. It is examined in detail the procedures, such as matriculation examination of intern judges and prosecutors, (special)examination made by national intelligence service, military-medical inspection and polygraph test.

Key Words: Academy of Justice Under the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan, Candidacy Process, proficiency exam for judges, trainings for judges.

INTRODUCTION

First Article of the Kazakhstani Constitution lists four elements as the fundamental qualities of the Republic of Kazakhstan. These define Republic of Kazakhstan as a democratic, secular, legal and social state [1]. Without a doubt, most essential requirement of being a legal state is an independent judicial system. For this reason, Kazakhstan, reinventing itself as a democratic republic after the totalitarian regime of the Soviet era, has been reforming its judicial system in order to ensure its independency based on western democracies of the continental European judicial systems since the first years of the Republic's independency. Judiciary independence in this context concerns itself essentially with one of the most important issues associated with ensuring an "Independent Judiciary" which is educating the judges.

New wave of the judicial reforms has been effected as per the "100 Concrete Steps for a Contemporary State" National Plan [2] proclaimed by the President of the Republic of Kazakhstan in 2015. Parts of the National Plan concerned with the Judicial system mainly comprises issues such as initial training = professional education of the judges and public prosecutors, proficiency examinations and professional competence.

18th step included in the 100 Concrete Steps National Plan is directly concerned with Judiciary Reforms. In connection, Head of State Executive Order number N198 dated 18th February 2016, Academy of Justice Under the Supreme Court of the Kazakhstan = Kazakhstan Supreme Court Academy of Justice was established. Reconstruction of the judicial system in the country is a result of the social and legal demand from the public. The reason for this is that ensuring social stability, effecting the importance of the principle of the rule of law, protecting interests of the state and

the society, improving the mechanisms in place to protect rights and freedoms of the citizens, all require directly effective and independent judicial system. Improving the education received by the judges and public prosecutors and strengthening the judiciary organisation staff has been a part of the bespoke political and legal reforms in the country for Kazakhstan.

DISCUSSION

Since 2004, vocational graduate education received by the judges and public prosecutors in Kazakhstan have been provided by the Academy of Public Administration under the President of the Republic of Kazakhstan, Justice Institute. Justice Institute has issued 585 graduate diplomas to prospective judges. Within the scope of the 100 Concrete Steps National Plan of 2015, Academy of Public Administration under the President of the Republic of Kazakhstan, Justice Institute was converted to Academy of Justice as an independent education institute in 2016. Previously, Academy of Justice only trained personnel for positions requiring expertise in law. Therefore, half of the graduates of the Institute were able to choose other professions than judgeship such as public prosecution or legal consultancy for public organisations. The new Academy of Justice aims to take a different path. For this reason, graduate students at the Academy of Justice have been given graduate programmes specifically geared towards expertise in judgeship and they have been required to work as judges after their graduation [3].

Another change in the Academy's status was that the Academy of Justice was no longer under the Public Administration Academy but was directly operating under the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan. This Academy was built around the French model both in terms of its operation and in terms of the education activities. Students of the Academy of Justice are not only given vocational training but also, in addition to theoretical courses, are given the opportunity to practice at courts [4].

Academy of Justice has a very special status due to the fact that it was established via Presidential Executive Order. Academy is envisioned to create and implement its own curriculum with complete independence from the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan of the prospective judges. That is to say, from here on out, the Academy will be empowered to autonomously implement its own education activities.

Essential areas of activity of the Academy are as follows:

- Implementing education programmes;
- Organising professional development programmes for the judges and public prosecutors;
- Developing academic activities in the area of justice.

These activities will be carried out by the institutes established under the Academy. The fact that the Academy is established under the Supreme Court provides the prospective judges the opportunity to access practical knowledge along with theoretical which attempts to train qualifies judges. Another aspect of the education provided at the Academy is that some of the courses are given directly by expert judges

and public prosecutors within the programme. Graduate students are required to practice at a local court in the second year of their studies. During their practical studies, they are given the opportunity to improve such experiences as presiding over the session and document preparation. It is expected that by providing the students a short practical study abroad during their education at the Academy, expertise and knowledge of the prospective judges would be more extensive [5].

Today, Department of Court Administration under the Supreme Court Republic of Kazakhstan, carry out the project concerned with the operation, activities and functions of the Academy of Justice in collaboration with the newly established Academy of Justice itself. Within the scope of the project, these organisations are working on laying out the details of issues such as student admission, examination organisations and appointment of the prospective judges to judgeship positions after their graduation from the Academy of Justice [6].

Academy of Justice Under the Supreme Court of the Kazakhstan envisioned to carry out activities in three main areas. First of these is the provision of special professional graduate education for the Republic of Kazakhstan Judicial System. Graduate programme is two years. Judges who are interested in receiving this education are given the opportunity to take two years of leave from their jobs and participate.

Second area comprises vocational retraining or vocational qualification improvement programmes for the judges and court staff who are actively working. In such programmes, judges are to receive a training programme lasting a fortnight. Other staff working out of courts, on the other hand, are to be provided a one-week course. Eighty percent of the courses provided in vocational competency programmes are given by Supreme Court judges.

Third area is academic research activities. That is to say, a scientific research department has been establish under the Academy. Function of this centre is mainly analysing legal precedents from various cases and court statistics to further compile such information into scientific publications. Furthermore, reports concerning implementation of legal projects and Supreme Court projects are prepared as well. One of the most important aspects of the research activities is improving international relations and ensuring collaboration in the judiciary area. To this end, collaborating in projects and organising conferences and panels in cooperation with organisations in the world equivalent in function to the Justice Academy are among its tasks.

Required Qualifications for Judgeship. In accordance with the law, there are two ways to become a judge. First is being directly appointed as a judge upon successfully completing expert professional graduate education and the second is working in law in positions such as clerk or deputy judge at courts for a minimum of five years after graduating from a law school and successfully passing the judgeship examination for appointment. Candidates who successfully pass the judgeship examination upon completion of their vocational graduate programme, there is no mandatory internship period.

In accordance with the state document “Vocational Training Strategy for the Judges and Public Prosecutors of the Republic of Kazakhstan between the years 2017-2020” required qualifications, especially for judgeship, have become stricter. In accordance with the Kazakhstan Constitution, citizens who are interested in becoming judges are required to be past the age of 25 whereas there is no upper limit stated. Age of retirement for judges and public prosecutors is 65 for males and 58 for females. In order for a citizen to be accepted for judgeship, they are required to have at least five years of experience as a court clerk, deputy judge, public prosecutor or counsellor whereas at least 10 years of experience in other positions, again, in legal is required. This document is considered to be the over-arching strategic vision laying out the vision for the improvements in the judiciary system training and state policies in Kazakhstan. In this strategic document, mechanisms and principles associated with preparing staff for the legal system at the Academy of Justice as well as academic training programmes, vocational retraining of judges and public prosecutors and vocational improvement education essentials are depicted in a framework of academic activities [7].

Written Examination and Interview Board

Supreme Court of the Republic of Kazakhstan acts as the examination board. Examination Board comprise public prosecutors, Ministry of Justice personnel, counsellors and scientists. This board also includes Supreme Court Judges. It is considered to be the most qualified board in the country for the purpose of selecting from among the prospective judge and public prosecutors. Judgeship candidates are subjected to two phases of examination with this board. First phase consists of a computer based test which the candidates are required to pass. Prospective judges are required to reach a score of 80 out of 100 in order to be considered to have succeeded the test and qualified for the second phase. These tests are essentially examinations measuring the basic legal knowledge of the judgeship candidates [8]. This comprises the branches of constitutional law, administrative law, criminal law and civil law. In general, prospective judges struggle with this test. There are rarely candidates who pass the exam on their first attempt. For instance, in the test given in 2016, only 19 were successful out of 79 judgeship candidates. Candidates who are successful in the test are subjected to the second phase of examinations which is an oral examination / interview. These oral examinations aim to assess basic law knowledge of the judgeship candidates regarding court procedures, and a particular case/cases. During oral examination, prospective judges are given complete case examples and asked to pass judgement on these within the framework of the law. Judgeship candidates are expected to pass the most appropriate judgement for the case they are assigned. After these phases, prospective judges are given psychometric tests. Upon successful completion of this, lastly, the candidates are required to complete a probationary trial period at the court for a year. After the end of this trial period, candidacy finally comes to an end and they are appointed as judges [9].

Examination Board Members and Duties. Examination Board carefully scrutinises the level of education, practical knowledge and qualities such as mental soundness and ethical integrity that can be classified under the eligibility of candidates.

Board members are appointed by the Supreme Court of Kazakhstan. These include the board chair, 5 renowned and influential scholars of law, three judges appointed by the court (these can be retired judges) as well as one member each appointed by the General Prosecutor's Office of the Republic of Kazakhstan, Ministry of Justice and Republic of Kazakhstan Bar Association. In accordance with the Law "Regarding Supreme Court of the Republic of Kazakhstan" number N436-V the board may include experts invited from a Supreme Court of the Republic of Kazakhstan broad. Board chair and the board members are appointed for two years. Individuals to be appointed to the board are required to have at least 10 years of experience in law and an impeccable professional reputation. Board members are not allowed to attend meetings involving their spouses or kin. The board decides on the annual meeting and session schedule however number of these cannot exceed four per annum. Sessions and meeting of the board shall be open to public and transparent. Only if two thirds of the board members attend a meeting, resolutions shall be considered legitimate from a legal perspective [10].

At this point, it would be beneficial to touch upon some of the specifics of taking the examination. Except for individuals whose candidacy for judgeship was declined due to adverse conditions as depicted under the Republic of Kazakhstan Constitutional Law "Judicial System and Ranks of the Judges" those who previously served as judges for at least 5 years and reapplied for judgeship within four years after their dismissal shall be exempt from the examination. Additionally, individuals who complete the special vocational graduate programme at the Academy of Justice for judgeship shall be exempt for four years after their graduation.

An important distinction here is that those individuals dismissed from judgeship or other judicial official position for their engagement in unethical behaviour or breach of the law are not entitled to take the judgeship examination.

Judgeship examinations shall be valid for 4 years for the candidates after successfully passing. If the candidates are not appointed as judges within 4 years, they are required to retake the exam. Candidates who fail the judgeship examinations may retake it after 1 year.

For the assessment of the judgeship examination results of the candidates in Kazakhstan, in order to prevent favouritism or other similar behaviours, qualification tests given via computers may be overseen by impartial auditors invited from abroad [11].

Polygraph Test for Judge Candidates. After the judge candidates pass the intelligence audit successfully they are required to pass an oral examination. This is followed by a psychological evaluation. After the psychological evaluation, judge candidates are subjected to a polygraph test in order to confirm the accuracy of the information they provided and spot potential malicious intents.

The reasons to subject the judge candidates to polygraph (lie detector) include determining whether the candidates have illegal intents; have character flaws; have habitual adverse behaviour; have drug and other substance addictions; have provided accurate information about own properties and civil responsibilities; have secrets such

as forged documents, double citizenship or other information; have committed fraud; have connections with, have assisted or worked for any legally outlawed organisations, terrorist organisations, criminal organisations; have secret commercial organised interest; have the intent to misuse authority.

These are the main issues aimed to be spotted during the polygraph test. Results of the polygraph tests shall be guidelines and recommendations. Terms and conditions of carrying out a polygraph test are to be determined by the government of the Republic of Kazakhstan [10].

Competition for the Judgeship. Final recommendation of the Republic of Kazakhstan Supreme Judiciary Board for the district court chair as well as district, province and Supreme Court judges shall be given as a result of the assessment of the judge candidates.

Job posting for the district court chair position and district, province and Supreme Court judge positions are made in Kazakh and Russian languages one month in advance on media distributed by the publishers to all areas of Kazakhstan by the Supreme Court Board.

Board has the right to request specific and additional information regarding the judge candidates from the authorised government agencies.

According to the Article 79 of the Republic of Kazakhstan Constitution, citizens who are over the age of 30, who has a degree from a law school and at least two years of experience in law and who has passed the proficiency examination may become judges. In accordance with the Constitution, requirement to become a Republic Judge may be extended with additional criteria with laws.

As per the Constitution, Chair and the judges of the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan are appointed by the Parliamentary Senate from among the candidates proposed by the President with recommendations from the Supreme Judicial Board. Chairs and judges of local and other courts are appointed by the President with recommendations from the Supreme Judicial Board. Supreme Judicial Board comprises the Chair and other members appointed by the President. Supreme Judicial Board is established in accordance with the Law dated 2016 number N436-V regarding the Republic of Kazakhstan Supreme Court.

In order to become a district judge, candidates must be over the age of 30, must have completed undergraduate studies, must exhibit good humane and personal qualities, must have perfect professional ethic track record, must have at least five years of experience as court clerk, assistant judge, public prosecutor, lawyer, must pass the proficiency exam (individuals who have completed their graduate studies for judgeship and passed their final examinations shall be exempt from judgeship proficiency examinations for up to four years) [12]. In addition, judge candidates must be given a positive result by medical examiners. Additionally, the candidates are required to be the Republic of Kazakhstan citizens, to completely quit their existing jobs and commit to a year of paid trial period in court and earn the positive reference of the judges at the court they are assigned as well as pass the polygraph tests in order to be able to be appointed as judges.

In order to become a judge at a Republic of Kazakhstan provincial court, in addition to the legal requirements of becoming a district judge, a candidate must have at least 15 years of law experience with at least five years of this as a judge, recommendation of the general assembly of judges at the province court of candidacy, written reference from two judges of Supreme Court and one retired judge and must be a citizen of the Republic of Kazakhstan. A reference letter by a judge who has been given a disciplinary penalty within the previous two years of the reference shall not be accepted.

When the judges write references for candidates, they are required to share clear information to which they have access. Priorities of a judge for their reference are as follows:

Judge shall disclose,

- The date and circumstances under which they have met the candidate;
- Common work experience with the judge candidate for whom they are providing reference (if any);
- Professional and communication skills and other information they are privy to regarding the judge candidate.

Results of the general assembly of judges by the provincial court of candidacy may be objected to at the Supreme Court General Assembly.

Judge candidate shall be proposed to the Supreme Judicial Board after acquiring approval of the general assembly of the province of candidacy and General Assembly of the Supreme Court.

In order to become a judge at a Republic of Kazakhstan supreme court, in addition to the legal requirements of becoming a district and a provincial judge, a candidate must have at least twenty years of law experience with at least ten years as a judge and at least five years as province judge, must have recommendation of the general assembly of judges of the Supreme Court, must have written reference from two judges of Supreme Court and one retired judge and must be a citizen of the Republic of Kazakhstan.

For the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan chair position, neither the recommendation of the general assembly of judges of the Supreme Court nor the written references are required.

As per the N199-III Republic of Kazakhstan Constitutional Law Amendment dated 11 December 2006, judge candidates are required to leave their current work and work at the court full time and paid as intern judges for a trial period of one year. Arrangements for the internship and trial period for the judges at the courts are regulated by the oversight of the Republic of Kazakhstan President.

Appointing Candidates for a Vacancy. Appointment of the candidates via competition for a vacancy shall be carried out by the Supreme Judicial Board in an open and transparent manner. During the competition, Board shall evaluate candidates based on the work experience, proficiency score, academic title and rank, whether the candidate applied for judgeship for more than three times, personal and ethical outlook and the GPA on the graduate and undergraduate diplomas. Assessment shall prioritise

those working in the judicial system and with work experience. As work experience in the judicial system, court assembly clerk, assistant judge, public prosecutors and lawyers attending court shall be accepted.

For the provincial court and supreme court judgeship vacancies, during the competition, Board shall evaluate candidates based on the work experience as judges, flawless ethical track record, general score for the cases the candidate presided, academic title and rank, and whether the candidate applied for judgeship for more than three times. For provincial court assessments, organisational skills of the candidates are also taken into account.

Supreme Judiciary Board first assesses and then puts to vote the candidates considered appropriate as per the provisions above. If required, a closed vote may be used in appointing judge candidates. Candidates who get the votes of at least two thirds of the present board members may be appointed as a judge to fill the vacancy [10].

Candidates who do not work as judges but appointed as a result of the competition are required to be subjected to a special audit. This audit is carried out by the administrative organisation of the Supreme Judiciary Board. Candidates who work full time in public service and was audited by the government before may provide their previous audit results. Certificate issued upon completion of a special audit shall be valid for one year.

In the case that the appointed candidate is found to have a criminal investigation in their past which was abated due to lack of evidence candidate's case file shall be reviewed by the public prosecution again. Results of the review shall be presented to the Supreme Judicial Board.

In the case that conditions that may adversely affect the ability of the judge candidates appointed for district, province or Supreme Court judgeship positions to carry out their duty the board shall be entitled to disqualify the candidate and appoint another candidate.

In the case that there is only one candidate for a vacancy in judge positions, the competition is considered to be dropped and another posting is made to repeat the process [10].

Appointment of Candidates for Public Prosecution. In accordance with the Republic of Kazakhstan Law regarding Public Prosecutors dated 21 December 1995 number N 2709, citizens who has the professional education, health report stating that the candidate is sound of health with respect to carrying out public prosecution duties, sound personal and ethical track record, and was subjected to special audit upon previous request sent to the Republic Information Centre for employment of public servants may work as public prosecutors. Citizens with past convictions from the courts of law of either of administrative or criminal nature, who were not acquitted by the courts of law, who were dismissed from public organisations and judicial organisations due to adverse behaviour shall not be considered as public prosecutors. Public prosecution office may assign trial periods for those who start working in public prosecution [13].

Citizens who apply for the position of a public prosecutor before the public prosecution offices shall go through the processes detailed below.

With the decree of the Prosecutor of General Republic of Kazakhstan dated 30 June 2004 number N479 “The Republic of Kazakhstan Regulations for Appointment of Candidates for Inclusion in the Public Prosecution Reserve and Employment” was accepted. In accordance with these regulations, candidates have to be successful in the following to be able to become a public prosecutor:

1. Written Test;
2. Interview;
3. Approval report for the special audit to be carried out by the National Intelligence Agency.
4. Approval report of the military-medical board; [14]

Public prosecutor candidates must first apply with a written letter human resources departments of the provincial and province equivalent local public prosecution offices. After the required documents are presented by the candidate to the human resources, the vacant public prosecutor position shall be reserved. Candidates who fail the test and interview or fail to acquire approval from the military-medical board shall be returned their documents with a letter explaining the reasons for the cancellation of the reservation. Public prosecutor candidates whose applications were declined due to failure to acquire approval from the military-medical board may reapply with a letter after the health conditions are eliminated.

Test and interviews for the public prosecution positions shall be in accordance with the Republic of Kazakhstan Law regarding “Public Servants” and the “Competition for the Vacant Public Administrative Positions” number N202 issued by the President of the Public Servants Agency dated 24 November 1999. [13]

CONCLUSIONS

As part of the judicial reform effected as per the “100 Concrete Steps for 5 Institutional Reforms” of the President of the Republic of Kazakhstan, modern and professional education and appointment systems for the prosecutors and judges in Kazakhstan have started to change and transform significantly.

Two of the institutional reforms under the 100 Concrete Steps for 5 Institutional Reforms National Plan are directly related to the education of the judges. Fundamental goal of the judicial reform is to ensure a real constitutional state based on supremacy of law. One of the most important elements of a constitutional state is the independence of judiciary organisations. Judicial reforms in Kazakhstan are a result of the public demand. Recently, the public’s trust of the judicial bodies in Kazakhstan have been falling significantly. Main reasons of this are such factors as misconduct of the judges and prosecutors and the fact that their educational profiles were low. Therefore, one of the most important issues of the judicial reform that started in 2016 is the renewal and modernisation of the education system of the judges and public prosecutors. Within this context, reforms have made liberal use of experiences of many foreign countries and especially France.

In Kazakhstan, top point of controversy regarding the inadequacy of the judges is related to the age limit of becoming a judge. In the constitution, age limit for becoming a judge is 25 years of age. However, the public and academics prominent in law are gradually embracing the change of this age limit to 30. It is important to note that this issue might be a part of a constitutional amendment within the scope of the new judicial reforms.

REFERENCES

1. Constitution of the Republic of Kazakhstan, Article 1, <http://ksrk.gov.kz/eng/norpb/constrk>
2. План нации - 100 шагов по реализации пяти институциональных реформ (100 Concrete Steps for Five Institutional Reforms National Plan111111), <http://assembly.kz/ru/plan-nacii-100-shagov-po-realizacii-pyati-institucionalnyh-reform>
3. Сейтов Н. Правосудие должны вершить грамотные, безупречные в личном поведении судьи. 26 сентября 2016. (NurdillaSeytov, Pravosudya doljen vershит gramotnyе, bezupreçnyе v liçnom povedenii sudei. 26 Eylül 2016). [inform.kz](http://www.inform.kz) http://www.inform.kz/ru/nurdilla-seytov-pravosudie-dolzhny-vershit-gramotnye-bezuprechnye-v-lichnom-povedenii-sud-i_a2952922
4. Мақұлбеков Б. Биыл судьялардың біліктілігін арттыру мақсатында сот төрелігі академиясы құрылады, 31/03/2016. <http://zanmedia.kz/2016/03/31/biyl-sudyalardy-biliktiligin-artty>
5. Испанов И. Кадры для Фемиды, Академия правосудия при Верховном суде будет готовить кадры с учетом современных реалий и предъявляемых требований. 3 Марта 2016. <http://www.kazpravda.kz/fresh/view/kadri-dlya-femidi/>
6. Мәми Қ. 100 НАҚТЫ ҚАДАМ: Сот жүйесін реформалау құқық үстемдігін қамтамасыз етуге бағытталған - ҚР Жоғарғы соты төрағасы. http://www.inform.kz/kz/100-nakty-kadam-sot-zhuyesin-reformalau-kukyk-ustemdigin-kamtamasyz-etuge-bagyttalghan-kr-zhogargy-soty-toragasy-k-mami_a2806784
7. Vocational Training Strategy for the Judges and Public Prosecutors of the Republic of Kazakhstan between the years 2017-2020. <http://academy.sud.kz/rus/content/strategiya-sudebnogo-obrazovaniya-respubliki-kazahstan-na-2017-2020-gody>
8. Өміртайұлы Н. 100 нақтықадам: сот жүйесін реформалау заң үстемдігін қамтамасыз етуге бағытталған. 24 ноября 2016, <https://www.zakon.kz/4830947-100-na1179ty-1179adam-sot-zh1199jjesn.html>
9. Алимбекова М.А., «Судьялардың құқықтық мәдениетін қалыптастыру: теориялық және тәжірибелік мәселелері» «6D030100-Құқықтану» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін дайындалған диссертацияға түйін. <http://www.kaznu.kz/content/files/pages/folder179pdf>
10. On the Supreme Judicial Council of the Republic of Kazakhstan. Unofficial translation. The Law of the Republic of Kazakhstan dated 4 December 2015 № 436-IV LRK.

11. Тұрапбайұлы А., Жолдыбай Б., Досыбай Н., Сот реформасының түпкі мақсаты – адалдық, кәсібилік және әділдік. 22/11/2016. <http://qamshy.kz/home/show/13100> <http://qamshy.kz/home/show/13100>

12. On Judicial System and Status of Judges in the Republic of Kazakhstan. Unofficial translation. Constitutional Law of the Republic of Kazakhstan dated December 25, 2000 N 132.

13. On Prosecutor's office. Unofficial translation. Law of the Republic of Kazakhstan of June 30, 2017 No. 81-VI.

14. Приказ Генерального Прокурора Республики Казахстан от 18 ноября 2014 года № 142 «О некоторых вопросах формирования кадрового резерва в органах, ведомствах и учреждениях прокуратуры Республики Казахстан» (с изменениями и дополнениями от 14.08.2015 г.).

ҚАЗАҚСТАНДА СОТТАРДЫҢ ҚЫЗМЕТКЕ ҚАБЫЛДАНУЫ ЖӘНЕ ТАҒАЙЫНДАЛУ ЖҮЙЕСІ

Түйін. Бұл мақалада Қазақстан Республикасындағы сот жүйесінде судьялар мен прокурорларын қызметке қабылдану және тағайындалу жүйесінің ерекшеліктері талдау жасалады. Қазақстан Республикасындағы сот жүйесіне қатысты реформаларды ескере отырып, судьялар мен прокурорларды кәсіби оқыту және қызметке қабылдануының даму кезеңдері қарастырылған. Сот реформаларының нәтижесінде судьялар мен прокурорларды оқыту жүйесі және оның шарттары айтарлықтай өзгерді. Ол судьялар мен прокурорлардың біліктілігін арттыру, емтихан тапсыруын қамтамасыз ету, арнайы сараптама, медициналық сараптама және полиграф сынағы секілді мәселелер егжей-тегжейлі қаралады.

Кілт сөздер: Қазақстан Республикасы Жоғарғы Соты жанындағы Сот төрелігі академиясы, кандидаттарды іріктеу, судьялардың біліктілік емтиханы, судьяларға арналған тренингтер.

ПРИЕМ СУДЕЙ К ПРОФЕССИИ И ИХ СИСТЕМА НАЗНАЧЕНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

Аннотация. В статье анализируется система подготовки и назначения судей и прокуроров в Республике Казахстан. Оценивается процесс обучения судей и прокуроров и правила приема на работу с учетом реформ судебной системы в Республике Казахстан. В результате судебной реформы система подготовки судей и прокуроров и ее условия значительно изменились. В статье анализируется законодательство Республики Казахстан, регламентирующее процедуры, такие как аттестация судей-стажеров и прокуроров, (специальный) экзамен, а также спецпроверку, военно-медицинский осмотр и проверку на полиграфе.

Ключевые слова: Академия правосудия при Верховном Суде РК, судьи, прокуроры, квалификационный экзамен для судей, тренинги для судей.

CONSTITUTIONAL AND LEGAL REGULATION OF PUBLIC EVENTS ON THE INTERNET

H.A. Thabisimov

candidate of Law, associate professor,
professor of the Department of Theory of State
and Law of the Pyatigorsk State Law Institute
thabisimov.husen@yandex.ru

Annotation. Currently, the Internet is increasingly used as a platform for mass political actions. At the same time, the legislation does not keep pace with the development of public relations. The article aims to study the current legal regulation of political actions on the Internet, as well as to develop recommendations for changing the current legislation in order to improve legal regulation.

Keywords: public events, mass events, political actions, Internet, legal responsibility.

INTRODUCTION

The official definition of the Internet was given on October 24, 1995 by the Federal Network Council of the United States of America in a resolution that defines the Internet as a global information system that:

- logically interconnected by a space of global unique addresses based on the Internet Protocol (IP) or on subsequent extensions or successors of IP;
- capable of supporting communications using the Transmission Control Protocol family/Internet Protocol (TCP/IP) or its subsequent extensions/successors and / or other IP-compatible protocols;
- provides, uses, or makes available, on a public or private basis, high-level services built on top of the communication and other related infrastructure described here[1].

Today, the global Internet information system has become an integral part of our lives. Due to the introduction of high-alert modes in most regions of the Russian Federation, we meet many simple and daily needs with the help of this information system, such as the need for communication, the purchase of goods, the provision of services, and many others.

Every year, the scope of the Internet in our lives is expanding, so recently the global Internet information system has been used as a platform for public events.

The question arises whether political actions on the internet can be classified as public events.

In accordance with the definition established in the federal law, a public event is an open, peaceful, accessible to everyone, held in the form of an assembly, rally, demonstration, march or picketing, or in various combinations of these forms, an action carried out on the initiative of citizens of the Russian Federation, political parties, other

public associations and religious associations, including using vehicles. The purpose of a public event is to freely express and form opinions, to make demands on various issues of the political, economic, social and cultural life of the country and foreign policy issues, or to inform voters about their activities when a deputy of a legislative (representative) body of state power, a deputy of a representative body of a municipality meets with voters [2].

The general definition of a public event is given using references to the types of public events. The definition of each type is fixed in the above-mentioned law. In all definitions of the forms of public events, there is a reference to the word "place". It is assumed that the interpretation of the law will be based on a well-known understanding of the place.

For example, Ozhegov's explanatory dictionary defines "place" as a space that is occupied by someone or something, on which something is happening, is located and where you can sit [3].

Based on this definition, can the global information system Internet space be classified as a "place"? In order to study our problem question, we will conditionally refer the global information system Internet to the category of "place", since this "space", it can be partially "occupied by someone or something", in this space "something can happen", "something can be".

The subject of the study is the category of the venue of a public event, and Article 8 of Federal Law No. 54 of 19.06.2004 "On Meetings, Rallies, Demonstrations, Processions and Picketing" is devoted to this category. Part 1 of this article stipulates that a public event may be held in any place suitable for the purpose of this event, provided that its holding does not pose a threat to the collapse of buildings and structures or any other threat to the safety of participants in this public event. The attribution of the Internet information system to the venue of a public event does not contradict the provisions of Article 8 of the law.

Recently, the Internet has been actively used for various kinds of mass events. In most cases, the global Internet information system acts as a tool for organizing public events that are held in real life, on streets, squares, etc. But, there is also a new type of mass action, which is held in the Internet information system itself.

One of the latest examples is an impromptu "rally" on the Yandex platform. Navigator " and " Yandex. Maps". The essence of the campaign was to anonymously express their opinion or attitude to the introduction of high-alert regimes in the regions in connection with the spread of coronavirus infection (COVID-19) by adding special marks on the sites mentioned above.

At its core, this political action can be attributed to a public event in the form of a rally, however, the legislation does not provide for holding rallies in the Internet information system.

If this action can even be considered useful for the state and society, in cases where it reflects the opinion of a part of the population on the existing problems in society, then there are other types of political actions. Among these are the calls of well-known bloggers to their subscribers to commit any actions on the Internet or in real life.

The federal law "On the Procedure for Considering Citizens' Appeals" establishes the obligation of State authorities to consider citizens' appeals. For convenience, most state authorities have Internet platforms for sending appeals on the official page of the state authority in the information system. Thus, anyone can send an appeal to the state authority without leaving their home.

For example, a blogger's call to send a virtual appeal via the Internet to a certain public authority may block the work of this authority in real life. There are many similar examples in the activities of State authorities.

But how to interpret the blogger's appeal, because it is just a call to exercise their constitutional right, which is enshrined in Article 33 of the Constitution and defines that citizens of the Russian Federation have the right to apply personally, as well as to send individual and collective appeals to state bodies and local self-government bodies.

However, it should be noted that this call, having negative consequences in the form of interference with the normal functioning of the state authority. Such situations are not uncommon, when the state authorities had to work in an emergency mode to respond to each appeal. Based on this, we come to the conclusion that some such situations should be regulated by the state and there is a need to adjust the relevant legislation.

When considering the issue of attributing the Internet information system to the venue of public events, many problems arise. S. A. Babkin, for example, highlights one of the problematic issues is the unreliability of the individual and the possible presence of a foreign element.

S.A. Babkin correctly notes, if in the "off-network reality" every subject in the vast majority of cases is aware that he enters into relations complicated by a foreign element, then when using the Internet, no one can be sure whether he is dealing with his compatriot or not [4, p. 11-63].

In this regard, regarding the subject of our study, it may be difficult to determine the jurisdiction of the state regarding actions in the global Internet information system. Jurisdiction as a process is a way to resolve legal conflicts. All types of jurisdiction are united by one thing—the legal method of protecting public relations, which consists in the consideration by the competent authority of a legal case on the merits and making a decision on it [5, p. 10-25].

V.B. Naumov notes that currently several dozen countries have the rudiments of national legislation concerning the use of the global information space. There are no international agreements on this issue, the customs of using the Network are very contradictory, which means that there are more disputable situations, and judicial practice on these public relations is gradually being formed" [6, 10-25].

O.V. Kalyatin identifies several types of legal relations that arise when using the Internet system. He distinguishes two types of relationships, depending on the method of communication used. Thus, active and passive types of communication are distinguished [7].

Regarding the legal relations under study, the active ones include sending a message, a letter, or other information that encourages participation in a public event on

the Internet. Passive information includes information about an event posted on a website, app, or other platform that the user gets access to when performing certain active actions.

Considering as another problem related to relations on the Internet, it is also worth highlighting the problem of applicable law. It is necessary to agree with the opinion of E. Leanovich and S.A. Babkin, who believe that there is no need to develop new principles of legal regulation of Internet relations. These relations need to be "localized", "introduced into the existing legal system and considered within its framework, as a rule, through the disclosure of certain concepts in the legislation..., as well as the necessary modification and adjustment of the provisions of existing laws".

The current Russian legislation has followed the same path, introducing new definitions related to the use of the Internet information system into the existing system of legal norms.

It is necessary to agree with the opinion of R.F. Azizov, who, considering the legal regulation on the Internet, identifies the following problems:

- user identification;
- definition of jurisdiction;
- responsibility of information intermediaries [8].

Having investigated the problematic issues of attributing the global Internet information system to a public place, we can draw the following conclusions.

For the most part, we value the Internet information system for the existing privacy in some areas of interaction between people, this part should remain unregulated relations.

It is necessary to finalize Article 8 of Federal Law No. 54 of 19.06.2004 "On meetings, rallies, demonstrations, processions and picketing", which would give a more specific definition of "the venue of a public event".

For example, article 8 may define that a public event may be held in any place suitable for the purpose of the event, with the exception of the Internet information system, provided that its conduct does not pose a threat to the collapse of buildings and structures or any other threat to the safety of participants in the public event. Thereby removing the actions carried out on the Internet from the scope of the law.

In some cases, which should be provided for in the legislation, it is necessary to introduce responsibility for disrupting the normal functioning of public authorities by organizing various kinds of actions and public events on the Internet.

CONCLUSION

Thus, it is necessary to supplement Chapter 19 of the Code of Administrative Offences of the Russian Federation with an article providing for liability for intentional actions of a person to organize a mass action in the Internet information system, which are aimed at obstructing the activities of a state authority or local self-government body.

Also, it is necessary to supplement Chapter 28 of the Criminal Code of the Russian Federation with a similar article providing for liability for intentional actions of a person to organize a mass action in the Internet information system, which are aimed

at obstructing the activities of a state authority or local self-government body and which resulted in large-scale and especially large-scale damage or resulted in the death of a citizen. Such a situation is possible, for example, when obstructing the activities of law enforcement agencies.

LIST OF REFERENCES

1. Archive of the site of the Federal Network Council [Electronic resource]: Access mode: https://web.archive.org/web/20000831160733/http://fnc.gov:80/Internet_res.html (accessed 17.04.2021)
2. Federal Law " On Assemblies, Meetings, Demonstrations, Processions and Picketing " of 19.06.2004 No. 54-FZ (as amended). from 11.10.2018) / / SPS ConsultantPlus
3. Ozhegov S.I. Explanatory dictionary of the Russian language / S. I. Ozhegov, N.Y. Shvedova. - 4th ed., add. - Moscow: Azbukovnik, 2000 – - 940 p.
4. Babkin S.A. The law applicable to relations arising from the use of the Internet: the main problems. - M.: JSC "Center Yurinform", 2003. - p. 11-63.
5. Fialkovskaya I.D. Administrative jurisdiction in the field of ensuring human rights: Problems of theory and legal regulation: Dis. .. kand. jurid. nauk. M., 1997. p. 10-25.
6. Naumov V.B. Pravo i Internet: Essays on Theory and practice. p. 12.
7. Kalyatin V.O. Problems of establishing jurisdiction on the Internet. 2001. № 5.
8. Azizov R.F. Legal regulation in the Internet: comparative and historical-legal research: Dis. .. doc. jurid. nauk. SPb. 2016.

ИНТЕРНЕТТЕГІ ТОПТЫҚ ІС-ШАРАЛАРДЫ КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУ

Түйін. Қазіргі уақытта Интернет жаппай саяси акциялар алаңы ретінде көбірек қолданылуда. Сонымен бірге, заңнамалар қоғамдық қатынастардың дамуына ілесіп отырған жоқ. Мақала Интернеттегі саяси әрекеттерді заманауи құқықтық реттеуді зерттеуге, сондай-ақ құқықтық реттеуді жетілдіру мақсатында қолданыстағы заңнаманы өзгерту бойынша ұсыныстар әзірлеуге бағытталған.

Кілт сөздер: бұқаралық іс-шаралар, бұқаралық іс-шаралар, саяси акциялар, интернет, заңды жауапкершілік.

КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ МАССОВЫХ АКЦИЙ В ИНТЕРНЕТЕ

Аннотация. В настоящее время Интернет все чаще используется как площадка для массовых политических акций. В тоже время законодательство не успевает за развитием общественных отношений. Статья направлена на изучение современного правового регулирования политических акций в сети Интернет, а также на разработку рекомендаций по изменению действующего законодательства с целью совершенствования правового регулирования.

Ключевые слова: массовые мероприятия, массовые события, политические акции, Интернет, правовая ответственность.

INTERNATIONAL STANDARDS IN THE FIELD OF YOUTH EMPLOYMENT PROTECTION AND THEIR IMPLEMENTATION IN KAZAKHSTAN'S LABOR LEGISLATION

Yessirkepova Madina

Assistant Professor Professor of the High School of Law of Astana International University, madina_e85@mail.ru

Abstract The article deals with theoretical studies of international standards in the field of youth employment protection. International standards in the field of youth employment protection were studied and analyzed, also looked into practical problems on this topic were looked into. Foreign experience for more successful development of youth labor protection in the Republic of Kazakhstan is also considered.

Keywords: Labor law, labor legislation, youth labor rights, youth labor protection, ILO, discrimination, implementation, international labor standards, labor relations, labor code, youth labor protection.

INTRODUCTION

The first President, Elbasy N. A. Nazarbayev, initiated five institutional reforms, including the reform of Kazakhstan's labor legislation based on a new model of legal regulation of labor relations that meets the modern requirements of the country's economic development and international standards in the field of labor.

Thus, the ideas and proposals set out in The President's Address to the people of Kazakhstan "Nurly Zhol – the Way to the future" [1], as well as in the national plan "100 concrete steps" for the implementation of five institutional reforms, clearly indicate the main directions of labor relations liberalization that meet the modern requirements of law enforcement practice during the economic crisis [2].

In his Address "Kazakhstan in a new global reality: growth, reform, development", noted that: "in the XXI century, the main factor of development is the continuous modernization of all spheres of society. We are working on a large-scale transformation of all state, public and private institutions based on the principles of a society of Universal Labor, high social responsibility, and targeted assistance to the most vulnerable segments of the population" (November 30, 2015) [3].

In his speech, the Head of State K. Tokayev also outlined 10 priority tasks, including creating conditions for youth development. "Youth is the engine of progress. We are implementing a program to develop business initiatives for young people, support youth startups, and implement a youth employment program. My task is to create all the opportunities for you to realize your dream and create your personal success story" [4], the Head of State noted, so the results of the research can be useful in the run-up to the year of Youth, as young people are the future in the development of our independent State.

DISCUSSION

Issues of labor protection of minors in labor law have always been given attention. Thus, the scientific works of Kazakh and Russian labor scientists were devoted to the consideration of certain aspects of labor protection and labor of minors.

If we make a historical approach to the degree of research of this topic, then in the Soviet period it was the works of scientists such as N. G. Alexandrov, A. A. Abramov, S. A. Goloshchapov, V. I. Semenov, B. Yu. Tikhonov and others. Fundamental research of representatives of the Soviet period became the basis of all labor law and significantly enriched it. The contribution made by Soviet scientists to the development of control and supervision of labor protection is the basis of modern research.

At the present stage, scientists have studied certain aspects of theoretical and practical problems of labor protection, including the control and supervision of compliance with labor legislation. This is the work of such scientists as: K. J. Ananiev, A. M. class, S. P. Mavrina, E. B. Khokhlov, A. M. Lushnikov, M. V. Lushnikova, T. Y. Baryshnikov and others.

Among the domestic scientists who have devoted their works to certain theoretical and practical problems of labor protection, we can note, N. A. Abuzyarov, E. N. Nurgaliev, a.m. Nurmagambetov, A. K. Nadirovf, etc.

In the Republic of Kazakhstan, research on youth labor protection in legal science is not yet sufficiently developed. Some dissertation research can be noted. Narikbaeva M. S. on the topic "Criminal and legal protection of children in the Republic of Kazakhstan" (1997) [5], Nadirova A. K. "Legal regulation of labor relations with minors in the Republic of Kazakhstan" (2002) [6], Yessirkepova M. M. "International labor standards in the Republic of Kazakhstan: problems of implementation and protection" (2015) [7]. The project Manager also has a monograph on this topic "international labor standards in the Republic of Kazakhstan: problems of implementation and protection" (2019) [8].

Russian scientists also studied dissertations on the topic "Peculiarities of legal regulation of labor of minors" by A.V. Buyanova, PhD.

At the present stage, scientists have studied certain aspects of theoretical and practical problems of labor protection, including the control and supervision of compliance with labor legislation. This is the work of such scientists as: K. J. Ananiev, A. M. class, S. P. Mavrina, E. B. Khokhlov, A. M. Lushnikov, M. V. Lushnikova, T. Y. Baryshnikov and others.

Safety of young workers, youth and labor, protection of the youth labor market. Works of foreign scientists: R. Blanpain, G. S. Becker, D. Kimphove, A. Mengel, S. Tylor, A. Walker, W. Schmeisser, etc. Research is conducted on hotel countries, statistical studies and ways to solve them.

Despite a large number of works by scientists of the Commonwealth of Independent States devoted to the problems of international legal regulation of labor relations in the sphere of minors, issues related to the development and adoption of standards and norms of international labor law and their subsequent implementation in

national legislation have not received comprehensive coverage in the Kazakh science of labor law.

It is important to mention that one of the most fundamental principles of the Labor code of the Republic of Kazakhstan is the principle of prohibiting the worst forms of child labor. In addition, the Labour code has a number of provisions that are aimed at protecting the work of young people, including minors.

Labor protection as a legal institution of labor legislation cannot exist separately from other institutes of legal science. Based on this, responsibility for violation of labor protection rules is not considered only within the framework of only labor law, in this case, we also have a relationship with other branches of law, for example, criminal law, administrative law, international labor law, civil law.

The state, as one of the subjects of social relations, carries out activities on labor protection through its bodies, which in turn set certain norms and standards, monitoring their quality and timely implementation.

In the organization of labor protection, the role of the state is great. The state is the regulator of labor issues. Since all the nuances of labor law are provided for in regulatory legal acts.

When regulating labor relations, the state provides a scientific organization for improving labor conditions and safety. This is facilitated by the development of technological and technical processes. Also, the introduction of complex automation and mechanization of heavy physical labor and labor in harmful and dangerous conditions. This provision is particularly relevant, since today the law "on state youth policy in the Republic of Kazakhstan", adopted on February 9, 2015, is one of the normative legal acts that to some extent relate to the issue of legal regulation of labor relations with young people.

CONCLUSION

For this urgent problem, I offer the following suggestions:

More actively involve trade Union organizations in the mechanism for protecting the labor rights of young people. So, to create a certain group in a trade Union organization, the goals and actions of which were aimed specifically at regulating the labor protection of young people. The group should work directly with minor's employees: conduct consultations on controversial issues; to assist in the resolution of labor disputes, etc.;

In order for the norms of labor legislation that enshrine the special legal status of youth as a subject of labor relations to be reflected not only "de jure", but also "de facto", more active work should be carried out by the state labor inspection bodies. Thus, it is necessary to provide for the legal responsibility of state inspectors for failure to take appropriate measures to detect violations related to the protection of youth labor; creation of labor courts. The lack of clarity of the rules governing the protection of youth labor can be eliminated in the process of practical legal proceedings. The topic of creating labor courts in our country is quite relevant, so we need to more actively advocate for the creation of labor courts.

REFERENCE

1. Message of the President of the Republic of Kazakhstan-Leader of the Nation N. A. Nazarbayev to the people of Kazakhstan "NurlyZhol-path to the future" dated November 11, 2014 // <http://online.zakon.kz/>
2. National plan-100 steps to implement five institutional reforms-Astana, 2015.
3. Social modernization of Kazakhstan: Twenty steps to a society of Universal Labor.- Astana, 2012.
4. 10 priority tasks of the President K. ZhTokayev 12 June 2019
5. Нарикбаева М.С. Уголовно-правовая охрана детства в Республике Казахстан: Автореф. дисс. ю. н.-М., 1997.-53с.
6. Надирова А.К. Правовое регулирование трудовых отношений с несовершеннолетними в Республике Казахстан: Автореферат/А.К. Надирова.- Алматы: б. и., 2002.-32 с.
7. Есиркепова М.М. Международные стандарты труда в Республике Казахстан: проблемы имплементации и защиты. Аннотация диссертация на соискание ученой степени доктора философии. - Астана, 2015 г. -27с.
8. Yessirkepova M.M. International labor standards in Republic of Kazakhstan: problems of implementation and protection. -Monograph. - Astana.-196 p.

**ЖАСТАРДЫҢ ЕҢБЕКТИ ҚОРҒАУ САЛАСЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ
ЕҢБЕК СТАНДАРТТАРЫ: ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ
ЗАҢНАМАСЫНА ЕНГІЗУ ЖӘНЕ ҚОРҒАУ**

Аннотация. Мақалада жастардың жұмыспен қамтылуын қорғау саласындағы халықаралық стандарттардың теориялық зерттеулері қарастырылған. Жастардың жұмыспен қамтылуын қорғау саласындағы халықаралық стандарттар зерттелді және талданды, сонымен қатар осы тақырыптағы практикалық мәселелер қарастырылды. Сондай-ақ, Қазақстан Республикасында жастардың еңбекті қорғауды сәтті дамытудың шетелдік тәжірибесі қарастырылады.

Кілт сөздер: Еңбек құқығы, заңнама, еңбек, жастардың еңбек құқықтары, жастардың еңбегін қорғау, ХЕҰ, дискриминация, енгізу, халықаралық еңбек стандарттары, еңбек қатынастары, еңбек кодексі, жастардың еңбегін қорғау.

МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТАНДАРТЫ ТРУДА В ОБЛАСТИ ОХРАНЫ ТРУДА МОЛОДЕЖИ: ИМПЛЕМЕНТАЦИЯ В НАЦИОНАЛЬНОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН И ЗАЩИТА

Аннотация. В статье исследованы теоретические аспекты внедрения международных стандартов в области защиты занятости молодежи. Были изучены и проанализированы международные стандарты в области защиты занятости молодежи, а также рассмотрены практические проблемы по имплементации международных норм в национальное законодательство Республики Казахстан. Также проведен анализ зарубежного опыта для более успешного развития охраны труда молодежи в Республике Казахстан.

Ключевые слова: трудовое право, трудовое законодательство, трудовые права молодежи, охрана труда молодежи, МОТ, дискриминация, имплементация, международные трудовые стандарты, трудовые отношения, трудовой кодекс.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ЮРИДИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Джакенов Хасен Жамбулович

Магистрант 2-курса Высшей школы права ТОО «Международный университет Астана», E-mail: hasenjakenov@gmail.com

Аннотация: Статья посвящена вопросам внедрения и использования информационных технологий в право Республики Казахстан. Она показывает основы информатизации в сфере права и правовое обеспечение информационных технологий в целом. Статья описывает проблемные вопросы, которые возникают при применении информационных технологий в юридической деятельности. Проанализированы особенности информационных технологий и систем, предназначенные для решения задач юриспруденции. Выявлена необходимость внесения дополнений в части информационных технологий в национальное законодательство. Также, автором предложено открытие различных систем в части сопровождения информационных систем в юриспруденции.

Ключевые слова: информационные технологии, информационная система, правовая система, правовая информатизация, юридическая деятельность.

ВВЕДЕНИЕ

Развитие информационных технологий в различных сферах деятельности, в том числе юриспруденции вызвало широкий резонанс и необходимость его изучения в полном объеме. В данной части сразу появилась необходимость создания множеств нормативно-правовых актов, которые можно будет найти, изучить и решить важные вопросы. В целом, использование информационных коммуникаций в юридической деятельности помогает решать множество вопросов и проблем, также, помогает ускорить сбор информации и его хранение.

С появлением информационных технологий в юридической сфере деятельности не привело к потере поиска оптимальных средств для решения поставленных задач. Но при этом, создало множество вопросов необходимые для изучения в части того, что информационные технологии необходимо рассмотреть, как отдельный институт в юриспруденции, так как сфер применения очень обширная.

ОСНОВНОЙ РАЗДЕЛ

Как всем известно – сейчас век информационных технологий и все больше развивает глобализация. Это означает, что использование информационных технологий выходит на мировой рынок и его потребность увеличивается с каждой минутой [1;6]. Развитие данной сферы деятельности стало началом на развитие

международного сотрудничества между странами в части информационных технологий, его использования и обмена опытом в данной части. При этом, место в юриспруденции информационных технологий тоже немаловажно.

Юридическая деятельность является одним из видов деятельности, которая постоянно меняется и живет. Поэтому она напрямую влияет и на информационные технологии. Это означает, что с использованием программных обеспечений, обмена и передачи информации путем электронных технологий, его внедрение в информационную систему уже имеет свое понимание в развитии информационных технологий.

В целом, чтобы понять значение использования и необходимости информационных технологий, необходимо для начала разобрать что такое информация.

Информация (лат. information – разъяснение, изложение) является стратегическим продуктом, но с появлением современных средств вычислительной техники она стала выступать также одним из важнейших ресурсов научно-технического прогресса и преобразования общества. Использование информационных технологий является одним из приоритетных видов деятельности, которое занимает важную роль в жизни человечества и является формированием информационного общества [2;20].

При этом, информационные технологии – это процесс, которые используются в совокупности средств и методов сбора, а также обработки и передачи первичной информации для получения информации нового качества.

Основной задачей в процессе становления юриста в качестве профессионального специалиста, считается формирование как правовой, так и информационно-коммуникационной культуры. Также, при этом юрист должен развиваться и уметь адаптироваться в условиях стремительной смены информационных технологий. Здесь же, эффективность информационных технологий в юридической деятельности определяется, как и количеством имеющихся информационных технологий, так и качеством их использования. Навыки использования информационных технологий в профессиональной деятельности превращаются в необходимый повседневный инструмент решения возникающих практических и теоретических юридических задач. Если студент юридической специальности готов к использованию информационных технологий, то это показывает его профессиональную готовность. Так как, отсутствие профессиональной компетенции в части информационных технологий является бессмысленным применением компьютера в профессиональной деятельности.

В настоящее время юридическая деятельность показывает, что «правовые отрасли» в силу постоянного изменения не эффективно функционируют без использования информационно-коммуникационных технологий. Они требуют развития интеллектуального потенциала будущего юриста с использованием современных информационных подходов.

На практике мы видим, что в настоящее время один из самых эффективных направлений по повышению квалификации юридической специальности является использование информационно-коммуникационных технологий на базе современных компьютеров. Множество вопросов, которые возникают у юристов решаются с помощью информационных технологий. Оно воздействует на качество и эффективность работы юридической направленности и в целом повышает производительность работы всех специалистов в данной сфере как минимум с три раза. Оно дает возможность экономить много времени, что очень важно для всех юристов. Следовательно, информатизация решает большие проблемы за короткие сроки и помогает использовать только самые последние источники.

В настоящее время на практике все чаще начали использоваться электронные цифровые подписи и электронный документооборот. Их можно в юриспруденции использовать как электронные доказательства и электронные системы, оценивающие эти доказательства. Те же самые электронные переписки, аудио-, видеозапись, сообщения, которые мы направляем ежедневно используются в судебных органах как доказательства, что является напрямую работой юриста и такие электронные документы намного раз улучшают работу юристов.

При этом, электронный документооборот с каждым разом совершенствуется. Они также играют роль в создании защитном обеспечении информационных технологий, которые создают антивирусные программы [3;10].

В правоохранительной деятельности сейчас активно пользуются средствами информационных технологий, которые предоставляют возможность фиксации, добывания и исследования доказательств. В число данных средств относится планшетные ПК и мультимедийные смартфоны.

Также, следует рассмотреть использование информационных технологий судебными органами. В настоящее время Верховный суд обеспечил проведение судебных заседаний путем видеоконференцсвязи, то есть в режиме удаленного участия. Это намного облегчило работу юристов, так как иногда обязательство по участию на заседании возникает в один день в разных городах. В данном случае использование информационных технологий, а именно участие на судебном заседании через видеоконференцсвязь очень удобно и выгодно.

Еще один аспект, который встречается на практике – это использование правовых порталов на интернет ресурсе. Использование компьютерных технологий очень облегчает работу в юридической деятельности. Так, пользование правовых интернет порталов дает возможность получать разнообразную полезную правовую информацию за короткие сроки, также пользоваться полным доступом ко всем нормативно-правовым актам.

В целом, все имеющиеся юридические информационно-поисковые системы помогают эффективно осуществлять ежедневную работу с огромными массивами постоянно меняющейся правовой базы данных. Однако, следует учитывать тот факт, что несмотря на то что данные правовые базы данных предоставляют

полную и достоверную информацию по интересующим юридическим вопросам, при использовании их текста и при предоставлении данных необходимо ссылаться не на информационно-поисковые системы, а на официальных источниках публикации. При этом, нельзя ожидать от информационно-поисковых систем услуг, оказываемые только квалифицированными юристами. В действительности данные правовые системы включают большой объем информации, такие как: консультации, комментарии, рекомендации по определенным правовым вопросам, семинары и вебинары, но при этом полученные данные не могут описать всю ситуацию пользователя, а только дает информацию для самостоятельной работы и принятия решения. При каждой ситуации, пользователь должен сам тщательно проанализировать ситуация и постараться найти дополнительную информацию по интересующей проблеме, сопоставить полученные информации между собой и проверить на актуальность каждой информации. Но тот факт, что данные информационно-поисковые системы позволяют пользователю рассмотреть различные правовые акты и информации по интересующему вопросу во много раз быстрее и эффективнее, нежели сидеть и рассматривать информацию в оригиналах на бумажном носителе [4;62].

Однако, необходимо отметить то, что вся информация, все правовые акты в данные системы внедряются только через некоторое время после их официального опубликования. В связи с этим, если пользователю необходима тот или иной нормативно-правовой акт, который не содержится в информационно-поисковой системе, то ему необходимо обратиться к печатным изданиям – источникам официального опубликования, то есть к источнику на бумажном носителе.

Также стоит упомянуть об электронном правосудии, который дает возможность направлять все судебные документы по назначенному адресу, суду и месту, обмениваться иными документами между сторонами по делу через судебный кабинет [5;14].

На практике хорошо начинает развиваться договорное право. Обмен и подписание договоров с использованием электронных цифровых подписей помогает исключать фальсификацию документов и обеспечивает прозрачность процесса подписания договора.

Если рассмотреть само развитие информационных технологий, то можно увидеть, что начало развиваться с момента внедрения автоматизированных информационных систем. Сейчас же автоматизированные информационные системы активно применяются в государственном управлении, судопроизводстве и т.д.

Однако, есть одна проблем, которая является для всех единой – это отсутствие законодательного статуса использования информационных технологий. А также отсутствует документ, который описывает качества и функционал системы к оборудованию, которые пользуются спросом в юридической деятельности.

Широкое использование информационных технологий в деятельности правоохранительных органов рассматривал И.П.Рак [6;133]. Помимо тех информационных систем, которые были указаны выше, в правоохранительной деятельности активно используются автоматизированные информационно-поисковые системы (АИПС), которые позволяют осуществлять поиск в конкретной области. Например, область «Оружия», которая позволяет вести учет утраченного и выявленного огнестрельного оружия; автоматизированные системы обработки изображений (АДИС, АИПС «Портрет» и др.) [7;87].

При этом, имеются характеристики, которые присущи правовым АИПС и в качестве их относятся следующие:

- Полнота информации. Здесь рассматривается объем базы данных, которые измеряются в количестве документов. Большой объем базы данных и их качество является основой надежности автоматизированной информационно-поисковой системы;

- Достоверность и аутентичность информации. В качестве критерий достоверности и аутентичности относятся степень надежности источника получения оригинала документа и степень соответствия информации в базе данных оригиналу;

- Качество юридической обработки информационного массива. Данная характеристика предопределяет уровень юридического информационного сервиса, который получит пользователь. При этом, юридическая обработка документов рассматривается как совокупность юридических информационных и технологических процедур по определению места документа в системе;

- Оперативность передачи документов пользователям. Оперативность поступления документов в АИПС обычно рассматривается как совокупность двух составляющих: оперативность включения документа в эталонный базу данных разработчика, оперативность передачи документов пользователям;

- Возможность программных технологий по работе с информацией.

Различные виды информационных систем, которые используются в юридической деятельности показывают, что информационные технологии не потеряли актуальность поиска оптимальных средств. Такие средства могут модернизироваться или создаваться новые. Некоторые исследователи предлагают модернизировать существующие технологии. Так, М. А. Масюк предложил комплексный подход по совершенствованию современных справочно-правовых систем и электронных баз данных посредством интеграции в них системы, реализующая визуальные отображения взаимосвязей документов и их анализ на соответствие нормам законодательства [8;41].

Таким образом, в юридической деятельности применяется множество различных информационных технологий. Они сохраняют огромное количество данных, получают, передают, обрабатывают информации, решают конкретные, узконаправленные задачи, принимают решения. Это намного облегчает работу специалистов в юридической деятельности. Основной и самой главной задачей в использовании информационных технологий в юридической деятельности

является подготовка юридически правильного решения. При этом ежедневно применяемые информационные технологии часто не обеспечивают единый организационно-технологический цикл исполнения работ в юридической деятельности. Несмотря на автоматизацию информационных технологий в юридической деятельности, разработка и внедрение новых информационных технологий продолжается. Направления, которые совершенствуют действующие информационные технологии являются повышением мобильности, улучшением функционала существующих систем. Также, в настоящее время очень активно обсуждают вопрос защиты информации от несанкционированного доступа, эффективных технологий хранения и воспроизведения электронной информации.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В целом, использование информационных технологий в юриспруденции является одним из самых актуальных вопросов в настоящее время. Однако, для того, чтобы развитие продвигалось с правильной стороны, необходимо изучать свои знания в пользовании информационных технологий. Если мы будем изучать процессы становления информационного общества и единого пространства, то сможем вывести государство на новый уровень.

Путем продвижения использования информационных технологий в юридической деятельности можно решить следующие задачи:

- полное освоение значимости информационных технологий и значения информации в целом, информационных процессов и систем;
- освоение методики по использованию информационных технологий и систем в процессе поиска, обработки данных, юридических документов и правовых актов;
- понимание политики страны в данной сфере деятельности;
- обеспечение информационной безопасности;
- наличие юридически значимых документов и открытии общего доступа для всех;
- освоение базовых навыков и умений работы с полученной информацией и ее эффективного использования.

В свою очередь, пользователь должен обладать базовыми знаниями в части умения работать с информацией и пользования ее на практике.

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЙ СПИСОК:

1. Ю.С.Овчинникова. Использование информационных технологий в юридической деятельности: теория и практика. Статья. Вестник Самарской гуманитарной академии. Серия «Право». 2019. №1 22 с.
2. П.М.Чернышев. Информационные технологии в юридической деятельности. Статья. УДК 004/34. Теория и история государства и права. 19-21 с.
3. Р.В.Амелин. Автоматизированная информационная система как источник права / Р.В. Амелин, С.Е.Чанов // Информационное право. 2008. №2. 8-10 с.

4. Ж.А.Русских, Г.Г.Камалова. Информационные технологии в юридической деятельности. Информационные системы. Практикум. Ижевск: «Jus est», 2016. 82 с.
5. В.И.Решетняк. Электронное правосудие и судебное представительство в гражданском и арбитражном процессах // Адвокат. 2011. №5. 14-18 с.
6. И.П.Рак Информационные технологии в деятельности правоохранительных органов // Инновационная наука. — 2016. — № 2–3 (14). — С.132–135.
7. А. А.Хлебников. Информационные технологии: учебник для вузов по специальности 080801 «Прикладная информатика» и др. экон. специальностям / А. А. Хлебников. М.: КноРус, 2014. 135 с.
8. М.А.Масюк Анализ и визуализация взаимосвязей нормативно-правовых документов в справочно-правовых системах // Сибирский журнал науки и технологий. — 2011. — № 2 (35). — С.40–45 с.

АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚЫЗМЕТТЕ ПАЙДАЛАНУ

Түйін. Мақалада Қазақстан Республикасының заңнамасында ақпараттық технологияларды енгізу және қолдану мәселелерін реттеуге арналған. Онда құқық саласындағы ақпараттандыру негіздері және жалпы ақпараттық технологияларды құқықтық қамтамасыз ету талдау жасалған. Мақалада ақпараттық технологияларды құқықтық тұрғыдан қолдану кезінде туындайтын мәселелер сипатталады. Ақпараттық технологиялар мен құқықтық мәселелерді шешуге арналған технологиялық жүйелердің ерекшеліктері талданады. Ұлттық заңнамада ақпараттық технологиялар тұрғысынан толықтырулар енгізу қажеттілігі анықталды. Сондай-ақ, автор құқық жүйесінде ақпараттық жүйелерді қолдау тұрғысынан түрлі жүйелер ашуды ұсынды.

Түйін сөздер: ақпараттық технологиялар, ақпараттық жүйе, құқықтық жүйе, құқықтық ақпараттандыру, құқықтық қызмет.

THE USE OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN LEGAL ACTIVITY

Abstract: The article is devoted to the introduction and use of information technologies in the law of the Republic of Kazakhstan. It shows the basics of informatization in the field of law and legal support of information technologies in general. The article describes the problematic issues that arise application of information technologies in legal activity. The features of information technologies and systems designed to solve the problems of jurisprudence are analyzed. The necessity of making additions in the part of information technologies in the national legislation is revealed. Also, the author proposed the discovery of various systems in the maintenance of information systems in jurisprudence.

Keywords: information technologies, information system, legal system, legal Informatization, legal activity.

ПРОЕКТНЫЙ МЕТОД ОБУЧЕНИЯ В ФОРМИРОВАНИИ МОТИВАЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА УЧЕНИКОВ

И.Н. Жанабаев¹, Ж.А.Ибатаев²

¹Магистрант Института образования, Международного университета
«Астана», zhanabayev.iliyas@nisa.edu.kz

²Доцент Института образования, Международного университета «Астана»

Аннотация. Целью данной статьи является изучение эффективности проектного метода для мотивации учеников в образовательном процессе. Проектный метод представлен в качестве ответа на проблему современного образования в лице отсутствия мотивации к обучению у учащихся. С позиции системного подхода оценивается степень влияния, выполняемых научно - исследовательских работ на мотивацию и вовлеченность учащихся в образовательный процесс. Проектный метод обучения доказал свою эффективность и успешно применяется в Финляндии, в стране, признанной номер один в мире по качеству среднего образования. Применение на уроках технологий CLIL и метода “Phenomena Based Project” разработанных для Финских школ, позволит комплексно подойти к внедрению и тестированию проектного метода обучения в экспериментальной группе.

Ключевые слова: проектное обучение, навыки исследования, методы обучения, эксперименты, мотивация.

ВВЕДЕНИЕ

Современное образование в век передовых технологий и неограниченных возможностей для научных разработок и открытий столкнулось с острой проблемой отсутствия мотивации учащихся в получении новых знаний и участия в процессе обучения. Отсутствие мотивации не позволяет выстроить эффективное взаимодействие педагога с учащимися, что является основным критерием успешного обучения. Осознавая значимость формирования мотивации к обучению и раскрытия внутреннего потенциала, все больше школ и педагогов отказываются от мотивов обучения исходящих извне (давление со стороны родителей или учителей, требования и указания).

На современном этапе развития методов обучения основной задачей является создание предпосылок к мотивам, исходящих от самой личности посредством правильно выстроенной и организованной образовательной деятельности. Интерес к обучению тесно слит со всей жизнедеятельностью ученика: неверный подход к выбору метода, однообразие приемов обучения могут расшатать интерес к обучению.

Сегодня проблема эффективного обучения широко исследуется в контексте разнообразной деятельности учащихся, успешно формировать и развивать

навыки исследования, навыки критического и креативного мышления, навыки командной работы, креативного самовыражения и т. д. Нестандартные ситуации наших дней требуют от нас широты интереса. Сегодня мир нуждается не только в людях способных освоить большой объем информации, но людях, умеющих добывать и анализировать знания и мыслить критически [1][5].

МЕТОДЫ

Проектная деятельность как один из методов личностно ориентированного обучения играет огромную роль не только в формировании навыков исследования, поиска и обработки информации, но и профессионального самовоспитания и самостоятельности. Учащиеся учатся, самостоятельно принимать решения, решая вопросы, возникающие в ходе исследовательской работы, которые в других видах деятельности четко формулирует куратор. Несмотря на стоящую перед педагогом задачу посредством выполнения научных проектов вовлечь учащихся в процесс изучения химии. Исследовательская работа может быть, как одно дисциплинарной, так и междисциплинарной (включает 2 и более дисциплин). Второе является приоритетным, так как позволяет расширить круг интересов и путем коллаборации учителей вовлеченность учащихся сразу в несколько предметов [2][3].

Можно выделить пять основных видов деятельности в ходе работы над проектом:

1. Формулирование проблемы. Обсуждение целей и задач будущего проекта.
2. Структурирование проекта, постановка подзадач для определенных групп студентов.
3. Определение формы проекта и сбор данных по теме.
4. Анализ данных и оформление полученных результатов.
5. Презентация проекта.

В рамках программы МYP (Middle Years Programme) в NISA IB (Nazarbayev Intellectual School International Baccalaureate) система критериев оценивания включает 4 критерия для каждого направления обучения, представлена в таблице:

Таблица 1. Критерии оценивания МБ (Международный Бакалавриат)

	А (макс. балл 8)	В (макс. балл 8)	С (макс. балл 8)	Д (макс. балл 8)
Естественно - научное направление (биология, физика, химия)	Знание и понимание	Постижение и конструирование	Обработка и оценка	Понимание воздействия науки

Ежегодно в естественных науках МҮР все студенты должны самостоятельно завершить научное исследование, которое оценивается по критерию В (исследование и проектирование) и по критерию С (обработка и оценка). Критерий В включает в себя широкий спектр подходов, однако основной уклон делается на развитие навыков в проектировании и анализа перед выполнением практической части исследовательской работы. Основной задачей критерия является построение метода, позволяющего собрать данные для решения поставленной задачи и разработка гипотезы, основанной на знании и понимании теории и самого процесса. Критерий включает в себя:

- I. Краткие теоритические сведения
- II. Фиксация проблемы, определение цели работы
- III. Формулирование гипотезы, используя научное объяснение
- IV. Управление переменными (зависимые, не зависимые и контролируемые)
- V. Проектирование методики эксперимента.

В продолжении исследовательской работы по окончанию экспериментальной части, выполняется критерий С, нацеленный на развитие аналитического мышления путем обработки, анализа и интерпретации полученных данных. Также ученики самостоятельно оценивают метод экспериментальной работы и предлагают возможные расширения для достижения более точных и раскрытых результатов. Гипотеза, построенная ранее, получает экспериментальное обоснование или отвергается, при этом сопровождаясь научными обоснованиями и экспериментальными данными. Критерий включает в себя:

- I. Сбор и интерпретацию полученных данных в графиках и таблицах
- II. Анализ полученных результатов и научное обоснование
- III. Оценка гипотезы на основе полученных результатов
- IV. Анализ метода экспериментальной работы и предложения по усовершенствованию [4]

По итогам критериев В и С учащиеся прделывают полноценную краткосрочную исследовательскую работу. В ходе подготовки и проработки вопросов по критериям учащиеся получают колоссальный опыт в проектировании методики, построении гипотезы и анализе полученных данных. Полученные навыки являются фундаментальными для проведения полноценных научно - исследовательских работ, нацеленных на мотивацию и затягивание учащихся в учебный процесс.

Для анализа эффективности метода проектного обучения в формировании мотивации в образовательном процессе на базе 9 класса была создана экспериментальная группа, учащимся которой, было предложено принять участие в научных исследованиях. Поскольку участие в исследовательской деятельности осуществляется на добровольной основе, первоначальным шагом являлась агитация учащихся для участия в исследовательских проектах

посредством успешных примеров и предоставлений, интересных тем для исследования. На этом этапе огромное значение играет тот факт, что учащиеся видят полную картину и имеют четкое структурированное понимание исследовательского процесса. Отработанные на критериях В и С навыки позволяют пропустить начальную стадию ознакомления с принципами, требованиями и целями исследовательских работ в целом, на котором большинство вновь прибывших учеников теряет интерес к еще не начавшейся работе.

С учащимися заинтересовавшимся в проектной деятельности проводится короткое собеседование для правильного выбора темы проекта, посредством наводящих вопросов, основным критерием, которых является именно заинтересованность в тематике проекта, так как в долгосрочной перспективе именно этот фактор становится основным гарантом развития проекта. В течение последующей недели осуществляется самостоятельный подбор темы научного проекта, где при корректировке, руководителем учитываются множество факторов как, новизна проекта, соответствие уровню развития учащегося, материальная обеспеченность для проведения экспериментальных работ и др. при этом ученик всегда находится в тесном контакте с руководителем, и не привязывается к проекту имея возможность изменить тему исследования вплоть до начала экспериментальных работ.

Несмотря на не большой срок в 3-4 недели с начала создания экспериментальной группы, 8 из 22 учащихся группы вовлечены в индивидуальные проектные работы и 1 работа проводится в паре, что в процентном соотношении составляет 45% от общего числа студентов. Такой процент учащихся, может быть, достигнут посредством четко выстроенной агитации, однако важно осознавать, что так же легко учащиеся могут отказаться от участия в проектной работе. Именно поэтому на начальном этапе особенно важно построить тесную взаимосвязь с подопечными и четко руководить проектами вплоть до создания конечного продукта. Тематики выбранных проектов очень обширны и включают в себя множество направлений: химию, экологию, биохимию, программирование с элементами химии, химию еды и др. Основной задачей на данном этапе является конструирование метода эксперимента для достижения как модно более точного при этом максимально широкого спектра результатов. Учащиеся, продумывают и предлагают расширение методов посредством изучения статей, публикаций и научных журналов. По окончании построения метода планируется приступить к экспериментальной части исследований.

Степень достижения цели исследования - уровень мотивации учащихся, принимающих участие в исследовательских работах, будет систематически измеряться в течение учебного года с использованием нескольких методик оценки мотивации:

- ✓ Прогресс в успеваемости по предмету химии или наук

- ✓ Проведение тестовых опросников разрабатываемых совместно с психологом
- ✓ Отчет о наблюдении за активностью учащихся на уроках (по шкале от 1 до 10)

РЕЗУЛЬТАТЫ

В связи с переходом на дистанционную форму обучения студентов экспериментальной группы, были внесены изменения в формат обучения и исследование было адаптировано. Сроки сбора и анализа промежуточных результатов были увеличены, так как некоторые направления проектных работ, связанные с проведением экспериментов в школьных лабораториях, по которым к тому времени начались исследования, были заморожены. Учащиеся повторно приступили к выбору проектов и исследований выполнение которых было бы актуальным и возможным в условиях мировой пандемии.

По результатам первых экзаменационных работ общая успеваемость по школе показала небольшой спад, связанный с переходом на дистанционное обучение. Однако учащиеся экспериментальной группы показали значительный прогресс в выполняемых ими работах.

Таким образом по промежуточным результатам участники исследовательской группы, Диана Ажигалиева и Аружан Булекпаева стали победителями Международного конкурса проектов "EXORTIUM 2020" с проектом в области моделирования систем пожарной безопасности (Anylogic), также они стали призёрами школьного этапа конкурса проектов и готовятся к участию в городском туре. Нагаев Ержан стал золотым призёром школьного этапа олимпиады по химии, также продолжает подготовку к городскому этапу. Учащиеся принимают участие в множественных дистанционных олимпиадах и проектных конкурсах, что является индикатором высокой мотивации учащихся.

Рисунок 1- Достижения учащихся рабочей группы на промежуточном этапе исследования 2020.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

По результатам исследования можно оценить эффективность проектного метода обучения в формировании мотивации образовательного процесса учеников. Критерии, нацеленные на обучение созданию дизайна экспериментальной работы, построение и проведение лабораторных работ являются основой проектного метода обучения. Эффективность метода подтверждается повсеместным внедрением данных критериев в школах и базовых учебных программах (foundation program). Среднее образование Финляндии считающиеся лучшим в мире основывается на проектном методе преподавания (Phenomena Based Project) и включает в себя множество элементов и критериев для развития соответствующих навыков у детей. Изучение предметов и степень погружения в них зависит от области и темы проекта, который выбирают сами учащиеся, что позволяет преподавателям добиться высокой мотивации и вовлеченности учеников в учебный процесс.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Ганачевская М. Б. Проектный метод как эффективный способ формирования мотивации иноязычной подготовки в исследовательском университете // Вестник Казанского технологического университета. 2013. №16. URL:

<https://cyberleninka.ru/article/n/proektnyy-metod-kak-effektivnyy-sposob-formirovaniya-motivatsii-inoazychnoy-podgotovki-v-issledovatelskom-universitete> (дата обращения: 22.05.2019).

2. Зайнуллина Ф.К. Проектный метод обучения в формировании мотивации образовательного процесса студентов // Вестник КазГУКИ. 2016. №4. URL:

<https://cyberleninka.ru/article/n/proektnyy-metod-obucheniya-v-formirovanii-motivatsii-obrazovatel'nogo-protsesta-studentov> (дата обращения: 22.05.2019).

3. Никулин Артем Валерьевич Формирование мотивации к учению у школьников в проектной деятельности // Вестник Удмуртского университета. Серия «Философия. Психология. Педагогика». 2005. №1. URL:

<https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-motivatsii-k-ucheniyu-u-shkolnikov-v-proektnoy-deyatelnosti> (дата обращения: 22.05.2019).

4. Организация Международного Бакалавриата (Великобритания) Лтд. (2014). Руководство по науке [Электронная книга] (1-е изд., С. 9-10). Лондон. Получено с:

https://www.spps.org/site/handlers/filedownload.ashx?moduleinstanceid=38378&dataid=21234&FileName=sciences_guide_2014.pdf (дата обращения: 22.05.2019).

5. Перова Валентина Ивановна Проектный метод обучения: Эффективность учебной и научной деятельности студентов // Вестник Нижегородского университета им. Н.И.Лобачевского. Серия: Социальные науки. 2015. №3 (39). URL:

<https://cyberleninka.ru/article/n/proektnyy-metod-obucheniya-effektivnost-uchebnoy-i-nauchnoy-deyatelnosti-studento> (дата обращения: 22.05.2019).

СТУДЕНТТЕРДІҢ ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕ ЫНТАЛАНДЫРУҒА АРНАЛҒАН ЖОБАЛЫҚ-НЕГІЗДЕЛГЕН ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ

Түйін. Бұл мақаланың мақсаты - студенттерді оқу үрдісінде ынталандыру үшін жобалау әдісінің тиімділігін зерттеу. Жоба әдісі студенттер арасында оқуға деген мотивацияның жоқтығы жағдайында қазіргі білім беру проблемасына жауап ретінде ұсынылған. Жүйелі көзқарас тұрғысынан жүргізілген ғылыми-зерттеу жұмыстарының студенттердің оқу үдерісіне ынтасы мен қатысуына әсер ету дәрежесі бағаланады. Жобалық оқыту әдісі өзінің тиімділігін дәлелдеді және орта білім беру сапасы бойынша әлемде бірінші орыналған Финляндияда сәтті қолданылады. CLIL технологияларын және Финмектептері үшін әзірленген ¾ Феномендерге негізделген жоба әдісін

сабақтақолдану эксперименттік топта жобаны оқыту әдісін енгізу мен сынауға кешенді түрде мүмкіндік береді.

Түйінді сөздер: Жобаны оқыту, зерттеу дағдылары, оқу әдістері, тәжірибелер, мотивация.

PROJECT – BASED LEARNING METHODOLOGY DESIGNED FOR MOTIVATION FORMATION IN EDUCATIONAL PROCESS OF STUDENTS

Abstract. The purpose of this article is to study the effectiveness of the design method for motivating students in the educational process. The project method is presented as an answer to the problem of modern education in the face of the lack of motivation for learning among students. From the standpoint of a systematic approach, the degree of influence of the performed research work on the motivation and involvement of students in the educational process is assessed. The project-based teaching method has proven its effectiveness and is successfully applied in Finland, a country recognized as number one in the world for the quality of secondary education. The use of CLIL technologies and the “Phenomena Based Project” method developed for Finnish schools in the classroom will allow a comprehensive approach to the implementation and testing of the project teaching method in the experimental group.

Keywords: project training, research skills, learning methods, experiments, motivation

ХИМИЯ ПӘНІН ОҚЫТУДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ

Зампай Құралай

Астана халықаралық университетінің 2 курс магистранты
kur.zam.81@mail.ru

Түйін. Бұл мақалада химия пәні бойынша білім сапасын қалай арттыруға болады мәселелері қаралған. Қазіргі уақытта химия пәнінің білім сапасын арттырудың бірден-бір жолы оқушыларға шынайы өмірде қолдана алатын өмірлік жағдаяттарға жақын тапсырмалар беру. Соған сәйкес PISA тапсырмаларының жұмысы ерекше екенін атап өткен жөн. Сонымен қатар жұмыстар оқушылардың функционалдық сауаттылықтары мен зерттеушілік дағдыларын дамыту мақсатында PISA тапсырмаларының ерекшелігі және оқу-әдістемелік кешендерді қолдану әдістерінің маңыздылығы қарастырылған. ОӘҚ мазмұны мен тапсырмалар химияда математикалық дағдыларды қолдану, жазу және оқу дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Сонымен қатар PISA тапсырмаларының оқу-әдістемелік кешендері мазмұны оқушылардың зерттеушілік дағдыларын дамытуға бағытталған.

Кілт сөздер: химия, функционалдық сауаттылық, ғылыми-жаратылыстану сауаттылығы, PISA

КІРІСПЕ

XXI ғасырда жаһандану кезінде өмір жастарға өз талаптарын қояды. Жаһандану үдерісінің басты талаптары құзіреттіліктер мен қалыптасқан дағдылар. Әлемдегі болып жатқан саяси, экономикалық өзгерістер тұрақтылықтың болмайтынын көрсетеді. Еңбек нарығында өмір талаптарына сай болу үшін қалыптасқан дағдыларды тиімді қолдану табысты өмірдің кепілі болып табылады. Оқыту мен оқудың табысты болуы болашақта оқушының өз-өзіне сенімді, табысты болуына ықпал етеді. Осыған орай Қазақстанда 2012-2016 жылдарға арналған функционалдық сауаттылықты дамытудың Ұлттық іс қимыл жоспары дайындалып, оқушылардың құзыреттілік біліктерін, алған білімдерін күнделікті өмірде қолдана алуы қабілеттерін дамыта алуы айтылған.[1] Соған сәйкес қазіргі уақытта PISA тапсырмаларының орны өте ерекше болып табылады.

PISA (Programme for International Student Assessment) – Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы (ӘЫДҰ) ұйымдастыратын, оқушылардың оқу үлгерімін (қалыптасқан білімі мен дағдыларын) бағалайтын халықаралық салыстырмалы зерттеу. Тестілеу 2000 жылдан бастап үш жыл сайын өткізіліп отырады. PISA тестілеуіне 15 жас 3 ай және 16 жас 2 ай аралығындағы оқушылар қатыса алады. 15 жастағы білім алушылардың оқу жетістігін бағалайды. 15 жастағы білім алушылардың таңдалу себебі: көптеген елдерде негізгі білім беру сатысын

аяқтап, ересек өмірге қадам басады. Соған байланысты он бес жастағы білім алушылардың өз бетінше өмір сүрулеріне қажет білім мен білік дағдыларын анықтау, таңдаған мамандығы бойынша, әлемнің қай елінде болса да жұмыс істей алуына, кәсіби дамуына және мәдени ерекшеліктерді тануына, өз мүмкіндіктерін кеңінен пайдалана білуіне жол ашады. Қазақстан PISA зерттеулеріне алғаш рет 2009 жылы қатысты.

Төмендегі кестені қарайтын болсақ:[2]

Пән	2009	2012	2015	2018
Математика	405	432	460	423
Жаратылыстану	400	425	456	397
Оқу сауаттылығы	3900	393	427	387

Жаратылыстану ғылымдары бойынша алғаш рет қазақстандық оқушылар 2009 жылы 400 балл жинады, содан кейін 2015 жылы 456 баллға көтерілді, ал 2018 жылы біздің оқушылар PISAға қатысу тарихында өз деңгейлерінен төмен түсіп кетті – 397 балл. Елдер рейтингінде Қазақстан іс жүзінде ең төмен –78-ден 69-шы орынға шықты [3].

Жұмыстың өзектілігі. Зерттеу сұрағымды осы тақырып аясында таңдап алуыма себепші болған PISA зерттеулерінде Қазақстандық оқушылардың төменгі көрсеткішке ие болуы. Сондықтанда белсенді оқыту әдістері мен логикалық тапсырмалар арқылы, оқушының ой-өрісін кеңейту, өмірлік тәжірибеде және нақты бір жағдайға, нақты модельдерді қолданудың нәтижесінде оқушыларды әлеуметтендірудің қажетті талаптары болып саналатын функционалды ғылыми-жаратылыстану сауаттылық бағытын қалыптастыру.

Зерттеудің мақсаты. PISA тапсырмаларын орындау арқылы, алған білімдерін күнделікті өмірде пайдалану.

Зерттеудің міндеттері:

1. Ғылыми жаратылыстану сауаттылығын дамыту;
2. PISA талаптарына сәйкес тапсырмаларды орындау;
3. Жеке тұлғаның функционалды сауаттылығын қалыптастыру және бағалау PISA халықаралық зерттеулері оқушылардың білім жетістіктерін негізгі үш бағыт бойынша: «математикалық сауаттылық», «оқу сауаттылығы», «жаратылыстану сауаттылығы» анықталады.

Оқу сауаттылығына тоқталатын болсақ: өз мақсаттарына жету, өз білімі мен әлеуетін дамыту және қоғам өміріне белсенді қатысу үшін мәтіндерді түсіну, пайдалану, бағалау, ойлау және олармен жұмыс жасау (OECD, 2019)

Математикалық сауаттылық – бұл адамның нақты әлемнің әртүрлі контекстінде математикалық білім мен дағдыларды тұжырымдау, қолдану және түсіндіру қабілеті. Оған математикалық ойлау және құбылыстарды сипаттау, түсіндіру және болжау үшін математикалық тұжырымдамаларды, процедураларды, фактілер мен құралдарды қолдану кіреді. Мұндай сауаттылық адамдарға математиканың әлемдегі рөлін түсінуге және сындарлы, белсенді және ойланатын азаматтар үшін қажетті негізделген пікірлер мен тұжырымдар жасауға көмектеседі.

PISA-ның әр кезеңдегі тестілеу уақыты бір «негізгі бағытқа» назар аударады. 2000, 2009, 2018 жылдары негізгі бағыты оқу сауаттылығы болып анықталды. 2018 жылы алғаш рет негізгі үш бағытқа қосымша «жахандық құзыреттер» инновациясы бағаланды. PISA 2015 кезеңінен бастап компьютерлік форматта жүргізілді.

Жаратылыстану ғылыми сауаттылыққа:

- қоршаған әлемде табиғатта болып жатқан құбылыстарды түсіну, салыстыру, талдау, жіктеу, жүйелеу, жалпылау;
- заттар мен құбылыстардың негізгі және жанама белгілерін ажырату;
- алған білімін, қарапайым ғылыми зерттеу дағдыларын қолдану жатады.

Жаратылыстану сауаттылығын бағалау үш аспектіден тұрады.

PISA-2018-де жаратылыстану бағалау коцепциясының аспектілері

Мәнмәтін	Жеке, жергілікті/ұлттық және ғаламдық мәселелер, ғылым мен техниканы түсінуді қажет ететін өзекті және тарихи мәселелер
Білім	Ғылыми білімнің негізін құрайтын негізгі фактілерді, тұжырымдамаларды және түсіндірме теорияларды түсіну. Мұндай білімге табиғат әлемі туралы да, технологиялық артефактілер туралы да білім (мазмұнын білу) кіреді, сондай-ақ осындай идеялардың қалай құрылатынын білу (процедуралық білім) және осы рәсімдердің негізгі негіздемесін түсіну және оларды пайдалануды негіздеу (эпистемологиялық білім)
Құзыреттілік	Құбылыстарды ғылыми тұрғыдан түсіндіру, ғылыми зерттеулерді бағалау және дамыту, сондай-ақ деректер мен дәлелдемелерді ғылыми тұрғыдан түсіндіру қабілеттері

Дереккөз. OECD, 2019 [4]

Жаратылыстану сауаттылығы бойынша PISA нәтижелері білімнің үш түрін (мазмұны, процедуралық және эпистемалық) және білім алушылар иеленетін білімнің үш мазмұнды санатын қамтиды.

Білім түрі мен мазмұны бойынша тапсырмалардың таралуы

Білім түрі	Жүйелер			
	Физикалық	Тірі	Жер және ғарыш	Аталған жүйелер
Мазмұны	20-24%	20-24%	14-18%	54-66%
Процедуралық	7-11%	7-11%	5-9%	19-31%
Эпистемалық	4-8%	4-8%	2-6%	10-22%
Аталған білім түрлері бойынша барлығы	36%	36%	28%	100%

Дереккөз. OECD, 2019[5]

Жаратылыстану құзыреттер бөлінісінде балдарды бөлу

Жаратылыстану құзыреттері	Жалпы балдан %
Феноменді ғылыми тұрғыдан түсіндіру	40-50
Ғылыми ізденісті бағалау және тұжырымдау	20-30
Деректер мен дәлелдемелерді ғылыми тұрғыдан түсіндіру	30-40

Сабақ барысында келесі әдістер қолданылды: сауалнама оқушылар, диагностика бақылау.

Кез – келген оқу бағдарламасы тиімді іске асу үшін, оқушылардың өмірімен байланысы және оларға түсінікті болуы қажет. Жаттанды білім кез келген нәрсені нақты өмірден алшақ етеді. Білім алушылардың оқуға қызығушылығын қолдау үшін білімнің өзектілігі мен практикалық маңызы аса зор. Зерттеулердің нәтижесінде креативті ойлау қабілеті азды -көпті деңгейде әрбір адамға тән. Соған байланысты 2022 жылы болатын PISA тапсырмаларына «Креативті ойлау» бағытын енгізу жоспарланған. Креативті ойлау қабілетіне пәнді білу, білімге құмарлық, өз күшіне сенімділік, мақсатқа, нәтижеге жетуді көздеу, мақсатқа жетуге ынталандыратын сияқты ішкі факторлар [Любарт және т.б., 2009], сондай-ақ сыртқы жағдайлар [Amabile, 1983] әсер етеді. Креативтілік дербес іс-әрекет немесе бірлесе күш-жігер жұмсаудың нәтижесінде іске асуы мүмкін.

PISA тапсырмаларының ерекшелігі нақты өмірлік жағдайларға негізделген[6]. Соған байланысты тәжірибеге 9 сынып оқушылары қатысты, өзіндік жас ерекшеліктері бар, оқу мотивациясы жоғары, жеткілікті деңгейде дамыған және өзіндік дағдылары қалыптасқан.

Халықаралық PISA зерттеулерінде сұрақтар мен тапсырмаларды үш топқа бөліп қарастыруға болады: «Қалай білуге болады?» - атты таным әдісін қолдануға арналған тапсырмалар.

«Түсіндіріп көр» - құбылыстар мен фактілерді түсіндіруге арналған тапсырмалар «Қорытынды жаса» - берілген деректер негізінде қорытынды құрастыруға арналған тапсырмаларды орындау [7].

9шы сынып оқушыларынан бірінші тоқсан басында PISA тапсырмаларының негізінде тест жұмысы алынды. Барлығы 62 оқушы қатысты. Соның ішінде: «Қалай білуге болады» - тапсырмасы бойынша – 50 оқушы «Түсіндіріп көр» - тапсырмасы бойынша – 8 оқушы «Қорытынды жаса» - тапсырмасы бойынша – 5 оқушы өз білім деңгейлерін көрсетті.

Алдағы жылдарда болған барлық PISA тапсырмалары жинақталды. Химия пәнінің әр сабағында PISA тапсырмалары қолданылды. Әр сабаққа дайындалу барысында тақырыпқа сай PISA тапсырмасы іріктеп алынады және өзімде функционалдық сауаттылық бойынша тапсырмалар құрастырып отырылды. «Миға шабуыл» әдісін пайдалана отырып жаңа тақырыпты ашу мақсатында және сабақты бекіту кезеңінде PISA тапсырмалары қолданылды. Онлайн жүйесінде оқығаннан кейін уақыттың аздығы көбірек әсер етуде. Сонымен қатар оқулықтарда ұсынылған PISA үлгісіндегі тапсырмалар оқушылардың халықаралық зерттеуге дайын болуына ықпал етеді. Мысалы 8ші сыныпта: Табиғатта және тірі организмдердің тіршілік әрекеттеріне жүретін химиялық реакциялар тақырыбында оқушыларға осындай тапсырма берілді. Ілгері деңгейлі тапсырма 1-мысал. «Химия» бөліміне арналған жетік деңгейдегі тапсырма: Ахмет сынауыққа аз мөлшерді ұнтақ салды. Содан кейін ол ұнтаққа сұйықтық құйып, сынауықты шайқады. Химиялық реакция жүрді. Химиялық реакция кезінде Сіз байқай алатын екі үрдісті сипаттаңыз.

Жауабы:

- 1) температураның өзгеруі;
- 2) газ көпіршіктерінің бөлінуі.

Оқушы тапсырманы орындау барысында химиялық реакция кезінде жүретін өзгерістерді нақты сипаттау қабілеті мен маңызды концепцияларды түсінуі ескеріледі.

Жоғары деңгейлі тапсырмасы:

9шы сыныпта: Металдар тақырыбын өткен кезде мынандай тапсырма берілді. 2-мысал. «Химия» бөлімінің «Ойлау» оқу-танымдық түріндегі жоғары деңгейіне арналған тапсырма: Даниярға белгісіз қатты заттың үлгісін берді. Ол осы заттың металл екенін білгісі келеді. Осы заттың металл екенін қандай қасиеті бойынша анықтауға болады?

Жауабы: металл электр тогын өткізеді. Ол оны затты, батарейканы және шамды қарапайым электр тізбектеу арқылы дәлелдей алады. Барлығы дұрыс қосылса шам жанады, бұл жағдайда зат металл екені анық. Бұл тапсырмада оқушылар металлды анықтай алуы және металл болу үшін

заттың қандай қасиеттері болу керектігін сипаттауы қажет[8]. Оқушылар кейбір ғылыми зерттеу дағдыларын демонстрациялау, сәйкес келетін эксперименталды әдістерін таңдау мен негіздеу, әр түрлі типтегі диаграммалар, контур карталар, сызбанұсқалар мен кестелерді біріктіру мен ақпаратты логикалық қорытындылау, керекті ақпаратты таңдау, анализдеу мен қорытындылау, сонымен бірге қысқаша сипаттама беру керек. Қорытындылай келе: PISA тапсырмалары құбылыстар мен өзгерістерді, бақылап танып білуге, ондағы заңдылықтарды анықтауға, талдауға, өздігінен қорытынды жасауға, алған білімін өмірлік жағдаяттарда қолдануға мүмкіндік береді. Мен сабағымда функционалды тапсырмаларын қолдану кезінде көп еңбекті, терең білімділік, күш-жігер, жан-жақтылық, ізденімпаздық, жаңа ақпарат көздерін мейлінше тиімді қолдана алатын қажыр-қайрат талап етіледі. Осы аталған маңызды сипаттар мұғалімнің жан-жақты ізденістегі шығармашылық тұлғасында тоғысып және де оқу үрдісінде ұтымды қолданылған жағдайда құзыреттілік қалыптастырудың сапалы да өрелі мақсатына жетуге өрісті ықпал етпек. Сонда ғана өскелең ұрпаққа сапалы білім алуына дұрыс бағыт-бағдар беріліп, оқушылардың өмірде таңдайтын кәсіби бағытына жетуде адастырмайтын жол ашылады. Қазіргі онлайн жағдайда оқушылардың сабаққа қатысулары күрделі болуына қарамастан, функционалды тапсырмалар оқушыларға ұнайтынын байқадым. Бұл зерттеу жұмысы әлі аяқталған жоқ, зерттеу жұмысы әлі жүргізілуде.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Ғылыми баяндамалар жинағы. Нұр-Сұлтан қаласы 24-25 қазан, 2019ж
2. PISA нәтижелері бойынша немесе PISA нәтижелері үшін оқыту? Функционалды сауаттылық бойынша оқыту курсы. НЗМ XI конференция 24 қазан 2019жыл
3. PISA-2015 Халықаралық зерттеуінің негізгі нәтижелері. Астана-2017ж
4. PISA. Халықаралық зерттеуі. Әдістемелік құрал. Астана-2013ж
5. PISA-2015 Халықаралық зерттеуге дайындықты әдістемелік және ғылыми-әдістемелік қамтамасыз ету. Әдістемелік жинақ. Астана-2015ж
6. PISA Халықаралық зерттеуінің тест тапсырмаларының үлгілері
7. Любарт Т., Муширу К., Торджман С., Зенасни Ф. (2009) Креативтілік психологиясы/ Психология креативности М.: Когито-Центр.
8. «Оқу, математика және жаратылыстану бойынша жетістіктер Қазақстанның PISA-2018 зерттеуіндегі нәтижелері», Ұлттық есеп / «Ақпараттық-талдау орталығы» АҚ, 2020 – 156-бет.

РАЗВИТИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ХИМИИ

Аннотация. В данной статье рассматривается проблема повышения качества обучения по учебному предмету химия. В настоящее время единственный способ улучшить качество знаний по химии – давать студентам задания, близкие реальным ситуациям. Соответственно следует отметить что, работа заданий PISA уникальна. Кроме того в работе рассматривается значение использования задания PISA учебно-методических комплексов в целях развития функциональной грамотности и исследовательских навыков у учащихся. Рубрики УМК и способствуют развитию навыков письма, чтения и применения математических навыков в химии. Кроме того, задания PISA содержание УМК направлено на развитие исследовательских навыков у учащихся.

Ключевые слова: химия, функциональная грамотность, научная грамотность, PISA

DEVELOPMENT OF FUNCTIONAL LITERACY OF STUDENTS IN THE STUDY OF CHEMISTRY

Abstract. This article discusses the problem of improving the quality of teaching in the academic subject chemistry. Currently, the only way to improve the quality of knowledge in chemistry is to give students tasks that are close to real situations. Accordingly, it should be noted that the work of PISA tasks is unique. In addition, the paper examines the importance of using the PISA assignment of educational and methodological complexes in order to develop functional literacy and research skills in students. The results are discussed in terms of the importance of the different sections of the teaching materials to improve students' achievement. The content of the teaching materials and tasks at the end of each section contribute to the development of writing, reading and applying mathematical skills in chemistry. In addition, the content of the teaching materials is aimed at developing research skills in students.

Keywords: chemistry, functional literacy, scientific literacy, PISA

ШЫҒЫС ТҮРКІСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ УАҚЫТША ҮКІМЕТІНІҢ ҚҰРЫЛУ МӘСЕЛЕСІ ЖӘНЕ АЛТАЙДАҒЫ ӘСКЕРИ ІС-ҚИМЫЛДАР

Г.Тынай¹, Р.Қ. Нұрбекова², К.С. Калиева³

¹ «Тарих» мамандығының 2 курс магистранты, Gulmira.kz_91@mail.ru

²т.ғ.к., Қазақстан тарихы кафедрасының доценті.

³С.Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті,
РФ және ҚР т.ғ.к., Қазақстан тарихы және әлеуметтік-саяси пәндер кафедрасының
доценті, kskalieva@mail.ru, Д.Серікбаев атындағы Шығыс Қазақстан техникалық
университеті, Өскемен, Қазақстан

Аңдатпа: Шығыс Түркістан Республикасының Уақытша үкіметін қалыптастыру және ХХ ғасырдың 40-жылдарындағы Алтайдағы әскери іс-қимылдар мәселелері қаралды. Тарихи деректер негізінде Шығыс Түркістан Республикасының құрылу тарихында маңызды рөл атқарған Оспан батырдың басшылығымен Алтай қазақтары мен басқа да түркі-мұсылман халықтарының ұлт-азаттық қозғалысының дамуы көрсетілген.

Кілтті сөздер: Шығыс Түркістан, ұлттық-азаттық қозғалыс, Оспан Батыр, КСРО саясаты, Кеңес-Қытай қарым-қатынастары.

КІРІСПЕ. 1944 жылдың тамыз айында Іленің Нылқы ауданында Әкбар Есбосынұлы мен Сейіт батыр бастаған партизандар үкімет әскерлерінің шабуылын тойтарып, алғашқы жеңіске жетті. Үш аймақ төңкерісі басталды. 1944 жылы 7-12 қарашада олар Құлжадағы Әбдікәрім Аббасов бастаған ұйғыр партизандарымен бірлесе отырып, қаланы гоминьдандықтардан толық азат етті. «Құлжа азаттық ұйымы» ұйғыр, қазақ және қырғыз жастары қатысқан үлкен жиналыс өткізіп, Шығыс Түркістан Республикасы уақытша үкіметінің құрылғанын жариялады. Республика туы ортасында сары түсті ай, жұлдыз салынған жасыл ту болып белгіленді. Әлихан төре үкімет төрағасы, Әшімбек қожа оның орынбасары болып сайланды. Ішінде қазақтан Әбілқайыр Рабатұлы бар он алты адамнан тұратын жергілікті үкімет құрылды [1, 87].

ЗЕРТТЕУ. 1945 жылы 5 қаңтарда Шығыс Түркістан Республикасы уақытша үкіметі мүшелерінің мәжілісінде Үкіметтің бас бағдарламасы қабылданды. Онда Шығыс Түркістан аумағында Қытай үстемдігін жою; аумақтағы жергілікті халықтардың тең дәрежелі болуы негізінде еркіндік алған дербес мемлекет құру; Шығыс Түркістанда өнеркәсіпті, егін шаруашылығын, мал шаруашылығын және жеке сауданы дамыту арқылы халықтың тұрмыстық дәрежесін жоғарылату жолында тоғыз түрлі мақсат қойылды. 1945 жылдың наурыз айына дейін Іле аймағының он бір ауданы тегіс гоминьдандықтардан азат етілді. 8 сәуірде Шығыс Түркістан Республикасы уақытша үкіметінің Ұлттық армиясы құрылды.

Армия қосынын негізінен қазақтар құрады. Оның құрамында, сондай ақ ұйғыр, татар, өзбек, қырғыз, дүнген, сібе (сибо) дағұр сынды және т.б. халықтардың жастары болды. Әскери басшылар ұйғыр, татар, қазақтардан қойылды. Кеңес Одағының әскери мамандары оларға кеңесші болды және техникалық жәрдем берді.

1940 жылы Көктоғай, Шіңгіл ауданының қазақтары көтерілген болса, 1941 жылы оларға Қаба-Сауырдағы бауырлары үн қосты. Одан кейін Шәуешек, Толы, Дөрбілжін, Сауан-Манастықтар атқа қонды. Араға жыл салып барып, Әкбар, Сейіт батырлар бастаған Іле қазақтары аса ауқымды да кешенді көтерілістерін бастап жіберді. Осы көтерілістер XX ғасырдың бел-ортасында 1944-1949 жылдар аралығында бес жылдай өмір сүрген әйгілі Шығыс Түркістан Республикасының құрылуына негіз болған ұлт-азаттық көтерілістердің басы еді. Сөз болып отырған саяси-әлеуметтік жағдайлардың бәрі өмірге келген күннен бесігін тербеп есейткен, өсе келе санасын ұлттық ар-намыспен суарған, әрісі күллі түркі жұртының қаһарман перзенті, берісі қазақ халқының бірегей баһадүр ұлы, ұлы қолбасшы Оспан Исламұлы болатын.

Оспан батырдың ат жалын тартып мінген кезі Шығыс Түркістан халықтарының басына отаршылдардың әңгіртаяғы оңды-солды ойнап тұрған тұсқа тура келді. Әсіресе, жеңдет Шың Шицайдың 1930 жылдардың соңы мен 1940 жылдардың басында «Ел-жұрттарыңның қолындағы мылтықты жинатып бермедіңдер» деген сылтаумен бір ғана Алтай аймағының әр ауданынан Баймолда Қареке, Қалел тәйжі, Шәріпхан Көгедайұлы, Әлен уаң, Бұқат бейсі, Жанымхан тәйжі, Дәлелхан тәйжі (Сүгірбаев), т.б мыңдаған ел ағалары мен игі-жақсыларды тұтқындап, алдын түрмеде өлтіре бастауы Оспан батыр бастаған арлы-намысты, ұжданды ерлердің қанды кегін қозғады. Әсіресе, әйгілі діни ғұлама, ағартушы-ақын Ақыт қажы Үлімжіұлы мен оның ұлы Қалманды тұтқындауы, олардың мал-мүлкін тәркілеп, ақынның барлық кітаптары мен қолжазбаларын, Құранын жыртып, аяққа таптап қорлауы, жұрттың көз алдында отқа жағуы – тұтанып келе жатқан отқа май құйып жібергендей болды [2, 59].

Осылайша, Алтайдың түкпір-түкпірінен Ырысхан, Сүлеймен, Рахат, Қалман, Сәли, Зейнел, Есімхан, Оспандар бастаған қарулы көтеріліс оты тұтанып, Шың Шицай әскерімен қиянкескі қанды шайқас басталып кетеді. Көтеріліске жетекшілік ету Оспан Исламұлына жүктеледі. 1940 жылдың соңында Есімхан, Ырысхан қатарлы көтеріліс көсемдері Шың Шицайдың уағдасына сеніп, қаруларын тапсырып, келісімге келгенде, тек жалғыз Оспан батыр ғана қаруын тапсырмай, өзіне ілескен сарбаздарын бастап, тау сағалап қашып кетеді. Содан бастап Оспан батырдың тобы отаршылдыққа қарсы күреске шындап бел буғандармен, Қытай билеушілерінен қорлық-зорлық көріп, батырды паналап барғандармен толыға береді. 1941 жылдың күзінен бастап төңірегіне жиналған, езгіден қиналған халық тарапынан Оспан батырға Алтай өңіріндегі Қытай отаршылдарына қарсы көтерілістерге қолбасшылық ету міндеті жүктеледі. Осыдан кейін Оспан батыр жатпай-тұрмай қосынын қайта жасақтап, көтеріліс қанатын тұтас Алтай өңіріне жая бастады.

1940 жылдың басында Көктоғай ауданындағы Молқы руының үкірдайы (болыс) Есімхан Иманбайұлы мылтық жинағалы келген аудан әкімі Шүй Ыр Линді жеті адамымен өлтіріп, қаруын алды, Қарақас Ақтеке би сақшы Сарноғаймен қоса үш адамды өлтірді, осылайша екі рудан жеті жүз түтін көтеріліске шығады. Оларға Шіңгілден Ырысбек бастаған сексен әскер төтеп беруге жіберіледі, көтерілісшілер оларды түгелімен жояды, тек үш-төрт адам ғана құтылады, жүз түйе, әскери заттар олжаға түседі. Осы соғыста Сүлеймен Нүсіпұлы мергендігімен көзге түседі. Осыдан соң Ноғайбай, Ырысхан, Зәтелбай, Мұса мерген бастаған мың отбасы Шіңгіл елі көтеріліске қосылады. Бір ай бойы соғыс болып, Ноғайбай, Зәтелбай бастаған қырықтан аса азамат ерлікпен қаза болады, бес жүзден аса Қытай әскерін жойып, бес жүзден аса қару, жеті жүз ат, үш жүз түйе, әскери заттарды олжалайды [3, 201]. Көтерілісшілер тіпті күшейеді. Одан соң Моңғолия шекарасына барғанда Моңғол әскерлері оқ атып, қамысқа өрт қойып, жүзден аса адам опат болады. Есімхан, Ақтеке, Мұса мерген бастаған топ үлкен Қаптыққа кетеді, Сүлеймен бастаған жүзден аса жігіт Қарамайлыға бекінеді. Қаптыққа беттеген елді екі мың атты әскермен қуалайды, осы соғыста жау әскерінен үш адам ғана құтылып, қалғаны түгел қырылады, Мұса мерген осы соғыста оққа ұшады, Кішікей атты қазақ орыс генералын жекпе-жекте өлтіреді. Орыс генералының басын сұрағанда Ырысхан: «Сендер бізге Мәскеуге апарып, атып тастаған Әлиханның басын әкеліп берсеңдер, береміз!» деп жауап қайтарған [4, 319].

Сол кезде Оспан батыр қырық адаммен барып, қырық жауды өлтіріп, екі жүз түйеге артылған әскери заттарды қолға түсіреді, осыдан бастап «Оспан батыр» атала бастайды. Көтерілісшілер ақылдаса келе, үкіметке мынадай талаптарды қояды:

- Қолға алынған барлық Алтай уәкілдерін босату, өлгендерінің сүйегін беру;
- Көктоғай-Шіңгілде сақшы мекемесін құрмау;
- Алтайда қазақтардың басшы болуы;
- Өткен істі қозғап, қудалаудан бас тарту;
- Қаруды жимау;
- Қиыншылықта қалған малшыларға үкімет тарапынан көмек беру.

Шың Шысай «қару жимау» деген шарттан басқасының бәрін қабылдағанын білдіріп, талаптарды мақұлдайды, ал Алтайға қазақтар басшы болу деген шарттың өзінен Көгедай заманынан бергі жалғасқан Алтай қазақтарының өзін-өзі басқару дағдысын қайта жаңғырту тілегін көруге болады. Шарт бойынша бір бөлім адамдар босайды. Бұқат Алтайға уәли, Жанымхан орынбасары болады, Дәлелхан Сүгірбай Сарсүмбенің орынбасар әкімі, Рахат халел Көктоғай әкімі, Кәдірбай Көктоғай сақшы бастығы, Көксеген Шіңгіл әкімі болады. Осыдан соң қарудың көбі тапсырылып, көтеріліс уақытша тоқтайды.

1943 жылы шілде айында Моңғолиядан Оспан батырға елшілер келіп, кездесіп қайтады, қыркүйек айында Оспан батыр Моңғолияға Қапас, Шердиман қатарлы уәкілдерін жіберіп, бұдан былай моңғол шекарасын мазаламайтынын, кеңестік кеншілерге тиіспейтінін, есесіне Моңғолияға мал апарып, қаруға

айырбастауға жол қоюын талап етті. Қазан айында Шіңгілдің Бұлғын өзені бойында Алтай қазақтарын көркейту комитеті құрылып, Оспан батыр басшысы болып тағайындалады, Сұлубай әскербасы сардар болып сайланады, әр руға хат жазылады. Осы жиында мынадай 8 түрлі мақсат алға қойылады:

- Қазақ ұлтын еркіндікке, теңдікке шығару;
- Алтайдың әр ауданын қазақтар өздері басқарып, өздері үкімет құру;
- Алтайда қазақ қарулы күштерін құру;
- Қытай үкіметі қолға алған адамдарды босатып алу;
- Қытай үкіметінің қазақ малшылардың малына тиісуінен сақтану;
- Үкіметке алым-салық төлемеу;
- Алтайдан қытайларды қуып шығу, қытайлардың қоныстануын шектеу;
- Кеңес Одағы, Моңғолия сияқты елдермен сауда, барыс-келісті күшейту.

1945 жылы Екінші дүниежүзілік соғыс аяқталуға беталды да, үш ірі держава халықаралық жаңа тәртіп орнатуда ұсақ ұлттардың мүддесін құрбандыққа шалудан тайынбады. 1944 жылы Кеңес одағы Шығыс Түркістан Республикасын не мақсатта құрғандығының сыры әлі күнге ашылған жоқ. Кеңес одағы Ялта кеңесінде Моңғолияның дербестігін сақтауды алға тартты және араға Америка Құрама Штаттарын салып, Гоминьдан үкіметін көндірді. Бірақ, Гоминьдан үкіметі Кеңес одағының Маньчжуриядан уақытша шегінуін, Шыңжаңды Қытай территориясы ретінде мойындауын және ондағы ұлттардың көтерілісіне қолдау білдірмеуін талап етті. Бұл талабы Кеңес одағы жағынан қабыл алынды. Ал, шын мәнісінде Кеңес одағы Алтай қазақтарының мүддесін бұл келісімнен бұрын-ақ құрбандыққа шалған еді.

1946 жылы Кеңес одағы ядролық қару жасауға күш салған тұста, Көктоғайда мол уран қорын тауып, уран кенін ашады. Сол жылы Қытайда АҚШ қолдауындағы Гоминьдан үкіметі мен Кеңес одағы қолдауындағы Компартия арасында азаматтық соғыс қайта жанданды. Құрама Штаттар Кеңес одағының ядролық қару өндіру, уран қорына ие болуына кедергі келтіру мақсатында Қытайдың Гоминьдан үкіметі арқылы Алтайдағы төңкеріс жетекшісі Оспан батырмен байланыс орната бастайды. Нәтижесінде, Оспан батыр мен Гоминьдан билігі қою қарым-қатынас орната бастайды. Сол жылы Оспан батыр Көктоғай мен Шіңгілдегі ел ағаларының басын қосып, жиын өткізеді. Содан бастап Көктоғай мен Шіңгіл халқы ШТР немесе біріккен үкіметке салық төлеуден бас тартады. Бұл дербестік алудың белгісі еді. Сол тұстағы үкімет басшылығындағы Дәлелхан Сүгірбаев пен Ысқақбек генерал Оспан батырды райынан қайтаруға да құлшынып көреді, бірақ бұл әрекеттері сәтсіз аяқталады [5, 224 б.].

ШТР үкіметіне қарасты адамдар кейін толықтай коммунистерге бағындырылады. Үкімет басшылары компартия жақтастары ретінде жоғары мансаптарға отырады. 1954 жылы ШТР-ға қарасты үш аймақты (Алтай, Тарбағатай, Іле) Кеңес Одағы ұйғырлардың басшылығына берген болса, Шыңжаңды бағындырғаннан кейін Қытай компартиясы ондағы қазақтар санының басымдығын ескеріп, Іле қазақ автономиялы облысы етіп құрады.

1941 жылы соғыс басталды. КСРО Германиядан жеңілсе, өз басына қауіп төнетінін сезген Шың Шысай достықтан бас тартты. Шыңжаңның коммунистерге қарсы күштердің ықпалында кетуіне алаңдаған Сталин жергілікті қазақтардың батыры Оспанды қолдап, өлкені Қытаймен арада буферлік зона ретінде сақтап қалуды ойластырды. Сол жылы Алтайдағы консул Владимир Красильников, елші орынбасары Баймурзин арқылы арнайы шара қабылдай бастады.

Оспан батырдың қолбасшыларының бірі Нұрғожай батыр өз естелігінде: «КСРО 1942 жылы 20 қарашада Шығыс Түркістанды тәуелсіз ел деп жариялады әрі Оспанды келіп тауып, Шығыс Түркістан Бұлғын Ақ Үй Соғыс Комитетін құрған еді» - деп жазған [6, 351 б.]. Бұл кездесу туралы Владимир Красильников «Синьцзянское притяжение» атты естелік кітабында жазған. 1943 жылдың аяғында Коминтерн тарап кетті.

1944 жылы қарашада Шығыс Түркістан Республикасы құрылды. Алайда Әлихан төре бастаған биліктегілер КСРО-да тәрбиеленген адамдар еді. Шығыс Түркістан төңкерісі кенеттен «Үш аймақ төңкерісі» деп өзгертіліп, ұлттық армия таратылды. Тіптен, 1945 жылдың соңында Қытай Гоминьдан Үкіметімен келіссөздерді бастап, қолдағы жеңістен бас тартты. Қытай коммунистеріне көмектесу үшін Манастағы соғыс армиясының Үрімшіні басып алуы шектелді. Дәлелхан Сүгірбаев, Жағда Бабалық бастаған Ұлттық армияны Оспан батырдың армиясына қарсы соғысқа айдады. Шарқи армиясы дегеніміз осылар еді [7].

Бұл қазақтардың наразылығын тудырып, Шығыс Түркістан Республикасына сенімнен қалдырды. 1945 жылы Екінші дүниежүзілік соғыс аяқталды. Жеңіске жеткен КСРО іле-шала Қытай коммунистеріне көмектесіп, Маньчжуриядағы жапондардың Квантун армиясын жойып жіберді. Осылайша қолдау тапқан жергілікті коммунистер Гоминьдан билігіне қарсы шабуылға көшті. Сталин мұнда коммунистік режимді орнықтыру арқылы әлемдік билікке жетуді көздеді.

Сол үшін Шыңжаң мәселесі өзекті болмай қалды. Оны басы бүтін Мау Цзэдунға берді. Шығыс Түркістан Республикасындағы көмекші күштер мен әскерилерін Қытай Компартиясына жіберді де, Республиканы жойды. Тіптен, Оспан батыр бастаған ұлт-азаттық қозғалысына қарсы әскер, соғыс ұшақтарын жіберіп, қазақтарды қырды. Сол кезде Баркөл жеріндегі елді бомбалаған ұшақтардың КСРО-ныкі екенін Оспан батыр әскерінің құрамында болған, бұрын Курчатовта туып, Қытайға қашып барған орыс солдаты Василий Званцов жазған [8, 258 б.].

Олар «қызылдардың» тепкісіне төтеп бере алмады. 1947 жылы Шонжы қаласында Қытай Республикасының Президенті Жияң Жиешінің әскери кеңесшісі Шыңжаң өлкелік гарнизонының қолбасшысы, генерал-лейтенант Сұң Чилан Оспан батырмен кездесті.

Жазушы Жақсылық Сәмитұлы «Қытай қазақтары» деген еңбегінде Оспан батырдың былай дегенін жазған: «Біз, Шыңжаңдағы қазақтар мен Кеңес Одағындағы, Қазақстандағы қазақтар бұрыннан қандаспыз. Кеңес Одағы Қазан төңкерісінен кейін Ресей қоластындағы қазақтарды жауыздықпен жаныштады. Көп адам қырылды. Мал-мүлкі тәркіленді. Діни сенімнен жұрдай болды. Қазір

Шыңжаңда жасап отырған кейбір қазақ рулары Ресейден қашып келген. Сондықтан, біз, қазақтар, Кеңес Одағынан төтенше қорқамыз және оларға өлердей өшпіз» [9, 319 б.].

1945 жылдың соңына қарай КСРО мен қызыл Қытайдан үмітін үзген Оспан батыр Гоминьдан билігімен ымыраға келді. 1950 жылы сәуірдің аяғында Баркөл мен Мори және Шіңгіл аудандарының аралығындағы Хасантуда отырған Оспан ауылына жүздеген адаммен қашып, Құмыл қаласының әкімі Жолбарыс келеді. Оның үстіне Гоминьданнан қалған үш мың адамдық әскер Оспанға келіп қосылды. Осыдан кейін Оспан тобы «Коммунистерге қарсы күрес комитетін» құрған. Бүкіл әскердің бастығы Оспан батыр, ал оның орынбасары Жолбарыс болып белгіленген.

Оспан батыр ол кезде КСРО-дан да, Моңғолиядан да үмітін үзген. Оспан мен Сұлтаншәріп ауылы Баркөлден Ганусуға өтеді. Аратүрік, Құмылдың солтүстігін басып, Миңшүй арқылы Ләнжу қаласына жақын жерден Қалибек пен Қамза бастаған көш Сауан ауданынан Қарашәріге өтіп, Лопнұр көлі арқылы Гаскөлге келді. Сондағы көздегендері үш мақсат еді.

Біріншіден, АҚШ бастаған шетелмен Тибет және Үндістан арқылы байланысқа шығу, көмек сұрау еді. Екіншіден, мұнда бой тасалап келген қазақ көп. Солардан әскер құрап, күш жинап, Шыңжаңға қайту. Үшіншіден, соғыстан қалжыраған сарбаздарды аз да болса демалдырып алу. Ауыл басшылары Тибет арқылы Үндістанға көшуді көздеген. Соғыс пен көшке керекті азық-түлік пен тұрмыстық заттарды әкелуге Дүнхуаң қаласына қырық адамнан құралған керуенді жөнелтеді. Олардың ішінен қытай, дүнған тілдерін білетін екі жігітті елдің жағдайын біліп, ауқымды аңдауға бөлген. Оспанның ағылшын кеңесшілері жағдайды көрген соң Тибет асып, Үндістанға өтіп кеткен еді. Алайда, олар да мүмкіндік болса көмектесетіндерін айтқан. Соңынан ерген қаруластарын, үміт күткен ел-жұртын қиып кете алмады. Оның үстіне Коммунистерге қарсы күрес комитетінің төрағасы миссиясы бар еді.

Екінші жағынан, қызыл Қытайдың әскерлерінің қуатын төмен бағалаған. Себебі, бұрынғы тек винтовкамен, бірер автоматпен қаруланған Гоминьдан әскерімен соғысу өте оңай еді.

Оспан батыр бастаған көтеріліс тарихын зерттегенде, КСРО-ның оған «әлеуметтік бандит» деп ат қойғанын, Батыс елдері зерттеушілерінің «Робин Гудқа» теңегенін, Шыңжаңдағы орыс эмигранттары мен қытайлардың «құйыршық» деп атағанын, ал Шыңжаңнан келген Жағда Бабалықовтың 1946 жылғы «11 тармақты бітімнен» кейін қазақ екіге жарылды. 80-85 пайыз қазақ «Шығыс түркістаншылдар» жағында қалды да, азғантай керей Оспан жағында қалды. Дәл осы Ж.Бабалықов Оспан батырдың 1946-1949 жылдардағы күрес кезеңін – «гоминьдандық Қытайдың қолдауымен қару-жарақ көмегін алғаннан кейінгі күш алып, азаматтық соғыс қозғаған ең күнәкар, қаралы кезеңі» [10, 68 б.] деп бағалаған болатын.

ҚОРЫТЫТЫНДЫ. Ата-бабасының жерінде дербес мемлекет құруға ұмтылған Алтайдың соңғы ханы – Оспан Исламұлының тұлғасын объективті тану, оның күресіне тарихи баға беру аса ауыр. Алып империялардың геосаяси мүддесіне барып соқтығысатыны аздай, Шыңжаң қазақтары арасында болған азамат соғысы аясындағы руаралық қақтығыстар да тарихи жадымыздан өшкен жоқ. Бірақ, КСРО, ҚХР, АҚШ, Англия, Жапония және Моңғолия арасындағы саяси ойын аренасында қалып, өз халқының азаттығы жолында арыстандай арпалысқан Оспан Батырдың тұлғасын тарихи құжаттар негізінде танып-білу аса өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Ол енді алдағы уақыттың еншісі.

Мәскеу қаласындағы Ресей Федерациясының мұрағаттарында сақталған құжаттарға қарай отырып, дүниежүзілік социализм идеясы ойын толық билеп-төстеген И.В. Сталин басқарған КСРО-ның Шыңжаң мұсылмандарының тағдырымен ойнағанын, өздері құрған мемлекетті өз қолдарымен тұншықтырып, 1949 жылы ШТР басшыларының көзін жою арқылы өздерінің екіжүзді саясатын жасырғанын айқын түсінуге болады. КСРО Саяси бюросының басшылығымен Мао Цзедун басқарған ҚХР-ның дамуына жан-жақты қолдау көрсетті. Саяси бюроньң «ерекше папкаға» жинақталған құпия шешімдерінен ҚХР әскерінің, қорғаныс жүйесінің, әуеге қарсы қорғанысының, радио-телеграф жүйесінің және т.б. халық шаруашылығы салаларының тікелей Кеңес Одағы тарапынан қамқорлыққа алынғанын және кеңестік мамандардың XX ғасырдың 50-жылдарында Қытай экономикасын қалай көтергенін көруімізге болады.

Қорыта айтқанда, Сталин басқарған Саяси бюроньң екіжүзді саясаты Шыңжаң халықтарының тағдырына және Кеңес-Қытай қарым-қатынастарына кері әсер етті. Ол жердегі түркі-мұсылман халықтары 1944 жылы қол жеткізген саяси тәуелсіздік бесігінде тұншықтырылды. Шығыс Түркістан түркілері азаттығынан мәңгіге айырылып, қытайландыру саясатының құрбаны болды. Шығыс Түркістан Республикасының құрылу тарихында зор рөл атқарған Оспан батыр бастаған Алтай қазақтарының ұлт-азаттық қозғалысы шынайы тәуелсіздікке ұмтылыстың жарқын көрінісі болды.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

- 1 Асқар Татанайұлы / «Тарихи дерек, келелі кеңес» / 2-кітап, Үрімші. Шыңжаң халық баспасы. 1996 жыл.
- 2 «Алтай аясы» журналы. 2001 ж., №3.
- 3 Жаналтай Д. «Қилы заман, қиын күндер». Алматы, 2000, 99 б.
- 4 И. Байғали. «Шәуешек тарихынан деректер». Мақала / «Шыңжаң қоғамдық ғылымы» журналы, 1993 ж., №2.
- 5 «Қазақ шежірелері». 1-том. Іле халық баспасы. 1993 ж.
- 6 Қ. Мұқанұлы / «Ғылыми зерттеу мақалалары», Ұлттар баспасы 2003 ж., Бейжің.
- 7 «Қытай жылнамаларындағы қазаққа қатысты деректер», Ұлттар баспасы, 1998 ж.

8 Н. Мұхамедханұлы. «Қазақ тарихынан зерттеулер». Шыңжаң жастар-өрендер баспасы, 1989 ж.

9 «Ұлт қамы – ұлағатты іс» / Қ.Сейітханұлы, Ж.Шәрбекұлы / Шыңжаң халық баспасы, 2006 ж.

<https://vlast.kz/istorija/36024-velikij-ishod-kazahov-iz-sinczana.html> (сайтқа жүгінген күні: 10 қараша 2020 жыл)

ВОПРОСЫ ФОРМИРОВАНИЯ ВРЕМЕННОГО ПРАВИТЕЛЬСТВА РЕСПУБЛИКИ ВОСТОЧНЫЙ ТУРКЕСТАН И БОЕВЫЕ ДЕЙСТВИЯ НА АЛТАЕ

Аннотация: Рассмотрены вопросы формирования Временного правительства Республики Восточный Туркестан и военных действий на Алтае в 40-е годы XX века. На основе исторических источников показано развитие национально-освободительного движения алтайских казахов и других тюрко-мусульманских народов под руководством Оспан Батыра, сыгравшего важную роль в истории создания Республики Восточный Туркестан.

Ключевые слова: Восточный Туркестан, национально-освободительное движение, Оспан Батыр, политика СССР, советско-китайские отношения.

FORMATION OF THE PROVISIONAL GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF EAST TURKESTAN AND MILITARY OPERATIONS IN ALTAI

Abstract. The issues of the formation of the Provisional Government of the Republic of East Turkestan and military operations in Altai in the 40s of the XX century are considered. On the basis of historical sources, the development of the national liberation movement of the Altai Kazakhs and other Turkic-Muslim peoples under the leadership of Ospan Batyr, who played an important role in the history of the creation of the Republic of East Turkestan, is shown.

Key words: East Turkestan, national liberation movement, Ospan Batyr, Soviet policy, Soviet-Chinese relations.

Сведения об авторах:

Г.Тынай магистрант 2-го курса, специальности «История», Gulmira.kz_91@mail.ru, Р.К. Нурбекова к.и.н., доцент кафедры истории Казахстана, Восточно-Казахстанский университет имени С.Аманжолова, К.С. Калиева к.и.н. РФ и РК, доцент кафедры истории Казахстана и социально-политических дисциплин, kskalieva@mail.ru, Восточно-Казахстанский технический университет имени Д.Серикбаева, Усть-Каменогорск, Казахстан.

G. Tynay 2nd year undergraduate student specialty "History",
Gulmira.kz_91@mail.ru, R.K. Nurbekova PhD, associate Professor of the Department of
History of Kazakhstan, S. Amanzholov East Kazakhstan University,

K.S. Kaliyeva PhD RF and RK, associate Professor of the Department of History
of Kazakhstan and Socio-Political Disciplines, kskalieva@mail.ru, D. Serikbayev East
Kazakhstan Technical University, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan

РУБРИКА

Отандық әріптестермен ынтымақтастық

ЫНТЫМАҚТАСТЫҚТЫҢ ЖАРҚЫН БАҒЫТЫ – ӘЛ-ФАРАБИ
АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

Ермекбай Есболат Нұрболатұлы¹, Тургинбаева Ардак Несипбековна

¹Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті Менеджмент білім беру бағдарламасының 2-курс магистранты

²Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті профессоры, экономика ғылымдарының докторы

Университеттің 86-жылдық аса бай тарихы Қазақстанның академиялық ғылымы мен жоғары мектебінің дамуы және қалыптасуымен тығыз байланысты. ҚазҰУ-ды еліміздің барлық жоғары білім беру жүйесінің тірегі, білікті мамандар ордасы деуге болады. Бүгінде әл-Фараби атындағы ҚазҰУ ерекше мәртебесі бар Қазақстанның жетекші әрі классикалық университеті, жоғары кәсіби, жоғары оқу орнынан кейінгі білім мен ғылымды инновациялық дамытудың ұлттық көшбасшысы, еліміздің жоғары оқу орындары арасындағы бірінші Қазақстан Республикасы Президентінің «Сапа саласындағы жетістіктері үшін» сыйлығының иегері. ҚазҰУ еліміздің жоғары оқу орындарының ішінде тұңғыш рет QS Stars - «Төрт жұлдыз» үстемдік белгісіне ие болды. QS Агенттігінің 2020 жылы жүргізген дербес бағалау қорытындылары бойынша ҚазҰУ үздік 200 университеттің құрамына енді.

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-да 16 факультет, колледж, ғылымизерттеу институттары, әр түрлі мамандықтар, докторлық диссертацияларды қорғау бойынша мамандандырылған диссертациялық кеңестер, сондай-ақ біліктілікті арттыру институты бар. ҚазҰУ-да еліміздің ең алғыр, үздік жастары білім алуда. 2019-2020 оқу жылында ел бойынша 5800 «Алтын белгі» иегерлерінің 1495-і осы университет қабырғасында білім алуды таңдады. Оқуға түскен шет елдік студенттер саны 1588-ге жетті. Бұл өткен жылдағы 277 студентпен салыстырғанда 74%-ға артты. Осы көрсеткіштер арқылы ҚазҰУ жылдан жылға дамып, студенттер үшін ең қолайлы жағдайды жасап жатқанын аңғартады.

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-нің Исламдық Қаржы ғылыми-білім беру орталығы исламдық қаржыландыру бағыты бойынша қаржы мамандарын дайындайтын еліміздегі және Орта Азиядағы алғашқы оқу орындарының бірі. 2020 оқу жылында университет қабырғасында оқитын жастардың бастамасымен 460 ғылыми-зерттеу жобалары жүзеге асып, 4 млрд. 700 млн.тг. мемлекет, жеке қорлар, шет елдік ұйымдармен қаржыландырылды. Білімге құштар жастар үшін қос дипломдық бағдарламамен үздік шет елдік оқу орнында білім алуға жағдай

жасалған, жалпы саны 70-ке жуық шет елде оқуға мүмкіндік беретін бағдарламалар арқылы 2000-нан аса білім алушылар шыңдалып отырады. Жыл сайын университет қабырғасында еліміздегі танымал «Қазмұнайгаз», «Қарашығанақ Петролеум Оперейтинг», «Қазатомөнеркәсіп», «АТФ Банк», «КРМГ», «Kaspi Bank» т.б. «Бос жұмыс орындар жәрмеңкесін» жариялайды. 2000-3000 студенттер түрлі ұйымдарда тәжірибеден өтеді, оқуды тәмәмдаған түлектердің 90%-ға жуығы жұмысқа орналасып, белді компаниялардың құрамына айналады.

Қос диплом бағдарламасы аясында Отандық және шет елдегі түрлі білім орталықтарымен тығыз байланыста. Astana International University мен әл-Фараби атындағы ҚазҰУ бірлесіп келесі мамандықтар бойынша екі диплом алуға ерекше мүмкіндікті ұсынады. Бағдарлама инновациясы білім беру бағдарламаларына студенттердің тұлғалық дамуына арналған модульдер кіреді. Жаңа инновациялық пәндер коммуникация, көшбасшылық, аналитикалық және басқарушылық қабілеттерін дамытуға бағытталған.

Университеттің ерекше мақтанышы - бұл толыққанды білім беру және бос уақытты бекер өткізбес үшін барлық жағдай жасалған кампус: жаттығу залы, спорттық алаңдар мен секциялар, студенттерге қызмет көрсету орталығы бар. ҚазҰУ республикада ең жақсы студенттік спорт базасына ие: 5 мың көрерменге арналған трибунасы бар стадион, екі қосалқы футбол алаңы, теннис корттары, жазғы ойын алаңдары, жаттығу залы және күрес, бокс, ырғақты және спорттық гимнастика кабинеттері бар үлкен спорт сарайы және т.б. Орта Азиядағы 2.5 миллион данадан астам кітап қоры бар және инновациялық жабдықтармен толық қамтылған кітапханасы кез келген уақытта білім алушыларға еркін дайындалуына мүмкіндік береді. Жастар арасында оқумен қатар спорт, шығармашылық таланттарын әлем деңгейінде дәлелдеп жүрген танымал майталмандар көп. Дмитрий Баладин, Елдос Сметов сынды спортшылар әлемдік додаларда Олимп шыңдарын бағындырып жүр. Сондай-ақ, студенттердің көшбасшылық қабілеттерін, ұйымдастырушылық қасиеттерін дамыту мақсатында жастар ұйымдары комитеті жұмыс істейді. Сонымен қата, университеттің әскери кафедрасы бар және ол жерден жыл сайын білікті офицерлерді дайындап шығаруда.

ҚазҰУ – талантты, дарынды студенттердің басын біріктіріп отырған мекен, сыйластық пен шынай достықтың ордасы. ҚазҰУ – адамның тұлға болып қалыптасуына ықпал етіп, тұлғаның жан-жақты қабілетін ашып көрсетуіне мүмкіндік береді.

КАЗНУ – УВЕРЕННОСТЬ В БУДУЩЕМ!

Тургинбаева А.Н.¹, Кабенова Г.Г.²

¹д.э.н., профессор, Казахский национальный университет им.аАль-Фараби,
г. Алматы

²магистрант 2 года обучения управленческого образования, Казахский
национальный университет им.аАль-Фараби, г. Алматы

Казахский национальный университет имени аль-Фараби занимает особое место в образовательном пространстве Республики Казахстан и является одним из ведущих вузов страны.

15 января 1934 года считается официальной датой основания университета, когда были зачислены первые 54 студента. С этого момента КазНУ стремительно развивается и на сегодняшний день имеет огромное количество достижений. Одним из самых значительных достижений КазНУ является его включение в Топ-200 лучших университетов мира, а именно 165-е место в глобальном рейтинге QS. На сегодняшний день в университете учится более двадцати тысяч студентов, магистрантов и докторантов из различных стран мира.

У многих абитуриентов, подающих заявление на конкурс по присуждению государственных грантов, первый выбор падает на КазНУ. Большинство выпускников школ с детства мечтают учиться в этом старейшем и престижном вузе страны. Шанс поступления в этот вуз у выпускников старших классов бывает маленьким, но вера в силы, помноженная на упорный труд, дают свой результат. И вот в заветный день, когда выпускники зачисляются в студенты, их счастью нет предела, так как они понимают, что будут учиться в первом вузе страны! Казгуград поражает новеньких студентов своими масштабами.

На кафедре «Менеджмент» сильный профессорско-преподавательский состав. Обучающимся читают лекции лучшие профессора и профессионалы своего дела с многолетним стажем работы. Здесь для обучающихся созданы все условия и возможности для самореализации и саморазвития. Университет имеет богатую библиотеку с множеством специализированной научной и художественной литературы, поэтому у студентов никогда не возникают проблемы с поиском литературы для подготовки к занятиям. Учеба в университете дисциплинирует, воспитывает ответственность, организованность и пунктуальность.

Студенты имеют возможность обучаться на английском языке по многим образовательным программам бакалавриата, магистратуры и докторантуры. Постоянно расширяется список уникальных ОП с получением двойного диплома. На кафедре «Менеджмент» осуществляются программы двудипломного образования магистратуры и докторантуры PhD в сотрудничестве с вузом-партнером - Российским университетом дружбы народов по следующим специальностям: «Международный менеджмент»; «Управление международными проектами». Также, в 2019 году был подписан договор о сотрудничестве с Astana International University. В рамках договора были разработаны и успешно реализуются образовательные программы магистратуры, такие как «Право и государственное управление», «Международное право и бизнес», «Международные отношения и мировая экономика», «DataEngineering и Security». Преимущество этих программ в том, что обучающийся имеет возможность обучаться в двух мегаполисах страны, а также и в двух мегаполисах СНГ и получить два диплома.

Казахский Национальный университет имени аль-Фараби сотрудничает со многими отечественными и зарубежными вузами. Благодаря этому успешно реализуется программа академической мобильности обучающихся и студенты имеют возможность обучаться и проходить стажировку в ведущих университетах дальнего и ближнего зарубежья.

Но, помимо учебы, в университете проводится много мероприятий различного уровня, благодаря которым у студентов появляется много друзей. На втором курсе магистратуры запланирована стажировка за рубежом с целью обогащения знаний и опыта. Соответственно, это пригодится в будущем, и обучающиеся получают стабильное трудоустройство, хорошо оплачиваемую работу благодаря хорошо зарекомендовавшему среди работодателей статусу «Выпускник КазНУ».